

บทที่ 8

เยอรมนีในศตวรรษที่ 19-20

อาณาจักรไรช์ของบิสมาร์ค (Bismarckian Empire) โดยทั่วไปคนมักจะพูดว่าอาณาจักรไรช์ที่บิสมาร์คสร้างขึ้นในปี 1871 เป็นผลของการประนีประนอม ที่จริงแล้วมิได้เป็นเช่นนั้นเลย เพราะการประนีประนอมจะต้องเกิดจากการโต้แย้งแล้วยอมรบด้วยกันทุกฝ่ายในนั้นปลาย ซึ่งมีใช่เป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นในเยอรมนี อาณาจักรไรช์ของบิสมาร์คเป็นระบบเผด็จการที่บังคับให้พลังความขัดแย้งเหล่านั้นสงบนิ่งลง และทั้งนี้ด้วยความสามารถส่วนตัวของบิสมาร์คเอง ภายหลังสงครามรวมประเทศบิสมาร์คยังคงต้องเผชิญกับปัญหาภายในประเทศ ต้องพยายามหาแกนกลางเพื่อรวมพลังด้านการเมืองภายใน ในขณะที่สภาพสังคมภายในเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน อันเนื่องมาจากผลกระทบของการปฏิวัติอุตสาหกรรม และยังคงดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อคงความเป็นมหาอำนาจในยุโรป บิสมาร์คเคยคิดว่าเยอรมนีที่ตนสร้างขึ้นมาจะมีแต่ความมั่นคงและสันติภาพ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นกลับตรงกันข้าม และมีใช่เพียงแต่เยอรมนีเท่านั้น การกระทำของบิสมาร์คยังกลายมาเป็นยาพิษกับยุโรปทั้งหมดอีกด้วย¹

รัฐธรรมนูญของเยอรมนีปี 1871 กล่าวได้ว่า เป็นสิ่งผสมกันของรัฐธรรมนูญฉบับเก่า ๆ ของอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ แต่ส่วนใหญ่ก็คือรัฐธรรมนูญฉบับ North German Confederation ของปี 1867 นั่นเอง เพียงแต่ถูกนำมาเปลี่ยนชื่อใหม่ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่จึงมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยแต่เพียงรูป อำนาจที่แท้จริงยังคงอยู่ที่ปรัสเซียแต่เพียงรัฐเดียว ตามรัฐธรรมนูญ รัฐสภาจะประกอบด้วยสภา 2 สภา ได้แก่วุฒิสภา (Bundesrat) และสภาผู้แทน (Reichstag) วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิก 58 คน ได้รับตำแหน่งโดยการแต่งตั้งจากรัฐบาลหรือเจ้าครองนครของรัฐต่าง ๆ ในสมาพันธรัฐ มีอำนาจมากในการออกกฎหมาย เพราะถ้าร่างกฎหมายฉบับใดถูกสภาสูงออกเสียงคัดค้านเพียง 14 เสียงร่างกฎหมายนั้นจะตกไปทันที อำนาจเด็ดขาดจึงตกอยู่กับรัฐปรัสเซีย เพราะปรัสเซียจะมีผู้แทนได้ 17 คน สภานุสนสรัทมีอำนาจหน้าที่เท่ากับสภาสหพันธ์ (Federal Council) ทำหน้าที่ทั้งเป็นรัฐบาลทั่วไป และสภาสูง สมาชิกสภานุสนสรัทเหล่านี้ไม่รู้จะโรมากนักในเยอรมนี เรื่องที่สภาท้องถิ่นทราบจะมาจากข่าวซุบซิบกันในเบอร์ลิน แล้วผู้แทนของตนนำไปเล่าให้ฟัง ในปี 1914 เมื่อจะ

1. A.J.P. Taylor. *The Course of German History*. (London : Hamish Hamilton. 1962). p. 116.

เกิดรบกันขึ้นจึงไม่มีผู้ใคร่เรื่องดี เลยเยอรมันในศตวรรษที่ 19—20 จึงเป็น “ununified state” คนใน
แต่ละรัฐยังรู้สึกว่าเป็นของรัฐมากกว่าของอาณาจักร

สมาชิกสภาผู้แทนมาจากการเลือกตั้งทั่วไป (universal manhood suffrage) ทั้งนี้เพื่อสนอง
ตอบข้อเรียกร้องของกลุ่มหัวรุนแรง มีสมาชิกทั้งหมดประมาณ 400 คน ซึ่งครึ่งหนึ่งหรือเกินกว่าครึ่ง
เป็นผู้แทนของรัฐปรัสเซีย สภาไรชส์ตาร์ท์คมีอำนาจจำกัดมากยิ่งขึ้นไปกว่าสภาสูงเสียอีก ถึงจะมีหน้าที่
อภิปรายและแปรญัตติร่างกฎหมายที่ผ่านมาจากสภาสูง แต่ก็ไม่มีสิทธิในการเสนอร่างกฎหมายแต่อย่างใด
สภาผู้แทนหรือไรชส์ตาร์ท์คมีสิทธิที่จะไม่รับร่างกฎหมายที่อัครมหาเสนาบดีส่งขึ้นมาก็ได้ แต่ในความ
เป็นจริงกฎหมายเหล่านั้นเกี่ยวกับการปฏิรูปสังคมที่ประชาชนต้องการ ดังนั้นถ้าสภาปฏิเสธจะเท่ากับ
ว่าได้ต่อต้านประชาชนมิใช่แต่เพียงต่อต้านอัครมหาเสนาบดีเท่านั้น ตามรัฐธรรมนูญสภาผู้แทนมี
สิทธิและอำนาจในการควบคุมการเงิน แต่ก็ยังเป็นเพียงภาพลวงตา เนื่องจากในปี 1879 บิสมาร์คได้
เลิกใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม (Free Trade) เปลี่ยนมาเป็นการตั้งกำแพงภาษี รายได้จาก
ภาษีจึงเปลี่ยนจากภาษีทางตรง (direct taxation) มาเป็นภาษีศุลกากร (custom duties) ซึ่งอัตรา
การเก็บได้ถูกกำหนดตายตัวแล้วเป็นปี และถ้าจะมีการอภิปรายกันเรื่องนี้ จะเท่ากับพูดเรื่องนโยบาย
เศรษฐกิจทั้งหมด มิใช่จะมาพูดกันว่ารัฐบาลจะนำเงินภาษีไปใช้ทางใดบ้าง ถ้ารัฐบาลทำเงินขาด
ดุลย์ รัฐบาลไม่จำเป็นต้องมาพึ่งเงินของสภา แต่จะเป็นหน้าที่ของรัฐต่าง ๆ ที่จะต้องจัดหา
มาให้ และการเก็บภาษี (internal revenue) ก็ขึ้นอยู่กับจำนวนพลเมืองของแต่ละรัฐ ซึ่งในเวลา
ต่อมาเงินช่วยเหลือเหล่านี้จะออกมาในรูปของเงินปี ระบบการทำงานจึงอยู่ในแบบสวนทางกัน กล่าว
คือ สภาผู้แทนมีหน้าที่อนุมัติการใช้เงินของรัฐบาล แต่มิใช่ผู้หาเงินมาให้ ส่วนสภาสูงมีหน้าที่หาเงิน
มาให้รัฐบาล แต่ขาดอำนาจในการควบคุม ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของประเทศจะปรากฏอยู่แล้วในรัฐธรรมนูญ
ทั้งนี้ยกเว้นเรื่องกองทัพ ซึ่งบิสมาร์คพยายามทำเช่นกันแต่ไม่สำเร็จทีเดียว ทำได้แต่เพียงช่วง
ระยะ 7 ปี รัฐบาลเยอรมันได้พยายามเพิ่มงบประมาณกองทัพทุก ๆ ปีเหมือนกัน เช่น ค.ศ. 1879, 1886,
1893 ทั้งนี้ด้วยการสร้างสถานการณ์ฉุกเฉินขึ้นมา

ฝ่ายบริหารจะประกอบด้วยจักรพรรดิและคณะรัฐบาล จักรพรรดิมิได้มีอำนาจเฉพาะชื่อดัง
ที่น่าจะเป็นตามระบบรัฐสภา พระมหากษัตริย์ของปรัสเซียจะเข้าดำรงตำแหน่งจักรพรรดิโดยอัตโนมัติ
มีอำนาจควบคุมกองทัพ และแต่งตั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่รวมถึงอัครมหาเสนาบดี คณะรัฐมนตรีถูกระบุ
ไว้ในรัฐธรรมนูญว่า “ต้องรับผิดชอบ” แต่ไม่ได้กล่าวว่าจะรับผิดชอบต่อผู้ใด ซึ่งแน่นอนจะไม่ใช่ต่อ
สภาผู้แทน และในทางปฏิบัติจะขึ้นโดยตรงต่อจักรพรรดิไม่เกี่ยวข้องแต่อย่างใดกับสภาผู้แทนเลย ยิ่ง
ไปกว่านั้นคำว่า “เสี่ยงส่วนใหญ่” นอกจากคำว่าบาตรอัครเสนาบดีไม่ได้แล้ว อัครมหาเสนาบดีอาจ

ตั้งยุบสภาได้ เพราะจักรพรรดิยังมีอำนาจเต็มที่ในการจะทำเช่นนั้น เรียกได้ว่าคณะบริหารยังคงเป็นแบบเก่า ไม่ต่างไปจากระบบซาร์ของรัสเซียแต่อย่างใด มาจนถึงต้นศตวรรษที่ 20 จึงค่อยๆ เป็นประชาธิปไตยบ้าง เมื่ออัครเสนาบดีรับผิดชอบต่อเสียงส่วนใหญ่ของรัฐสภา สรุปว่าขาของคอนเยอร์มันยังคงขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์ ยิ่งไปกว่านั้นในคณะบริหารยังมีความยุ่งยากในเรื่องที่ว่า ถ้าอัครเสนาบดีกับนายกรัฐมนตรีปรัสเซียใช้คนเดียวกันอีก ความยุ่งยากจึงดูเป็นของคู่กันไปกับประเทศเกิดใหม่นี้

ในเมื่อสภาผู้แทนไม่มีอำนาจแต่อย่างใด และผู้ปกครองก็มิได้คิดจะปรับปรุงให้เป็นสถาบันที่มีส่วนมีเสียงในการปกครอง แต่ที่ยังคงไว้ เพราะจะเป็นสถาบันที่รัฐบาลจะข้อมูลเกี่ยวกับมติมหาชน เพื่อปรับนโยบายของรัฐบาลให้เข้ากับสถานการณ์ได้ จึงมีลักษณะที่แตกต่างไปจากระบบเผด็จการบ้าง เพราะพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงอะไร ๆ ได้ และบิสมาร์คต้องการจะให้รัฐต่าง ๆ พ้อใจ จะได้สะดวกในการติดต่อกับรัฐบาลท้องถิ่น

ตามรัฐธรรมนูญ เยอรมนีจะมีรูปเป็นสหพันธรัฐ (federation) ซึ่ง เป็นการฉ้อฉลอีกเช่นกัน เพื่อจะทำให้การปกครองระบอบเผด็จการของปรัสเซียดูน่าเคารพนับถือขึ้น สิ่งที่จริงของปี 1866 มีเพียงไม่กี่รัฐที่ยังเป็นอิสระโดยแท้จริง อาทิเช่น บาวาเรียซึ่งนับว่าเป็นรัฐใหญ่และเข้มแข็ง โดยประวัติศาสตร์บาวาเรียไม่เคยเป็นอิสระเลย ถ้าไม่อยู่ใต้อิทธิพลของออสเตรียก็จะเป็นฝรั่งเศส คำว่าอิสระของบาวาเรียในปี 1871 เป็นเช่นสมัยเดิมนั่นเอง ถึงบาวาเรียจะมีกองทหารใหญ่ แต่ยังห่างความสามารถของบิสมาร์ค เป็นเพราะบิสมาร์คต้องการให้บาวาเรียอยู่ เพื่อจะป้องกันมิให้พวกหัวรุนแรงขึ้นมาอำนาจ สถาบันเก่า ๆ เหล่านี้จะช่วยให้กษัตริย์ปรัสเซียและกองทัพปรัสเซียมีอำนาจอยู่ได้ต่อไป รัฐบาลของเยอรมนีเรียกได้ว่าเป็นเผด็จการ หัวหน้ารัฐบาลบริหารงานแผ่นดินโดยผ่านสองสถาบัน คือ อัครเสนาบดี หรือ Chancellor (พลเรือน) และผู้นำทางการทหาร (General Staff) ทั้งสองฝ่ายมีอำนาจเท่าเทียมกัน ใครจะใหญ่กว่ากันนั้นขึ้นอยู่กับบุคคลของบุคคลนั้น ต่างฝ่ายต่างทำงานไม่ขึ้นต่อกัน ต่างขึ้นตรงต่อองค์จักรพรรดิ เช่น การวางแผนรบฝ่ายทหารก็ไม่จำเป็นต้องบอกอัครเสนาบดี เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นในปี 1879 ตาม Law of Substitutes ได้อนุญาตให้อัครเสนาบดีแต่งตั้งรัฐมนตรีทำงานแทนตนได้ ซึ่งรัฐมนตรีแต่ละหน่วยงานก็จะไม่มีการปรึกษารือกัน (ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคล) แต่จะขึ้นโดยตรงกับอัครเสนาบดีหรือองค์ไกเซอร์เอง ยิ่งกว่านั้นในบางสมัยรัฐมนตรีเหล่านี้มีความสำคัญมากกว่าอัครเสนาบดีเสียอีก หรือมีอิทธิพลเหนือไกเซอร์อีกด้วย เช่น รัฐมนตรีต่างประเทศคิลเดอเลน รัฐมนตรีทหารเรือเทอร์พิทซ์ เป็นต้น

ปัญหาเรื่องการเมืองภายในเป็นสิ่งที่นำความหนักใจมาให้บิสมาร์คเป็นอันมาก บิสมาร์คไม่ใช้คนหัวใหม่ เพียงแต่ฉลาดพอที่จะยอมรับสถานการณ์ ดังนั้นการติดต่อกับบรรดาพรรคการเมืองในเยอรมนีจึงเป็นไปอย่างขมขื่น พรรคการเมืองในเยอรมนีขณะนั้นประกอบด้วย

พรรคอนุรักษนิยม (National Conservative หรือ Conservative Party) สมาชิกส่วนใหญ่ได้แก่พวกจิ้งเกอร์ เป็นพวกหัวเก่า มีนโยบายต่อต้านการปฏิรูปอุตสาหกรรมทุกประเภท ต่อสู้เพื่ออนาคตของชนชั้นเจ้าของที่ดิน (ปรัสเซีย) และกสิกร บิสมาร์คถึงจะเป็นจิ้งเกอร์ และเคยสนองความต้องการพรรคอนุรักษนิยมแล้วในเรื่องภาษี แต่ก็ยังเข้ากันได้ยาก ถึงกับเคยร่วมมือกับกลุ่มเสรีนิยมถ่วงเสี้ยงมาแล้ว

พรรคเสรีนิยมแห่งชาติ (National Liberal Party) เรียกว่าเป็นกลุ่มหัวใหม่ พอใจการเปลี่ยนแปลง กลุ่มนี้ให้ความสนับสนุนในการขยายตัวทางอุตสาหกรรม ซึ่งบิสมาร์ค ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะเห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาการเศรษฐกิจ แต่ความสัมพันธ์กับพรรคนี้ก็ไม่ราบรื่นนัก เพราะเรื่องการตันรนจะเข้ามามีเสียงในการบริหารประเทศ บิสมาร์คจึงพยายามกำจัดเช่นกันด้วยการโฆษณาว่าเป็นพรรคของพวกยิว (anti-Semitic campaign) เป็นต้น

พรรคเซ็นเตอร์ (Centre Party หรือ Catholic Centre Party) เมื่อตั้งพรรคนี้ขึ้นมา มีเจตนาจะรวมพวกแคทอลิกในเยอรมนีทั้งหมดเข้าด้วยกัน โดยไม่คำนึงถึงเรื่องชนชั้นแต่อย่างใด สมาชิกส่วนใหญ่จึงเป็นแคทอลิก นโยบายของพรรคโดยกว้าง ๆ นั้นต้องการจะต่อต้านการปกครองของพวกโปรเตสแตนต์ จิ้งเกอร์และพวกเสรีนิยม ต่อต้านการกระทำที่ไม่ยุติธรรมของพวกจิ้งเกอร์ต่อพวกแคทอลิกโปล และไม่เห็นด้วยกับการคลังไคล์ ในค่านิยมทางวัตถุ แต่ในระยะต้นนโยบายของพรรคยังไม่แน่นอนยังแยกกันไม่ชัดเจนระหว่างความเป็นแคทอลิก กับการเป็นนักการเมือง บิสมาร์คพยายามกำจัดพรรคเซ็นเตอร์อย่างมาก พอถึงที่จัดการกับพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย เนื่องจากจัดแคทอลิกมีขอบเขตอิทธิพลกว้างไกลมาก บิสมาร์คจึงไม่พอใจ ต้องการจะลดอำนาจลงไปบ้าง บิสมาร์คยืนยันว่า จะต้องไม่มีระบบ "state within the state" อยู่ในเยอรมนีอีกต่อไป ความยุ่งยากกับพวกเซ็นเตอร์เริ่มขึ้นในปี 1870 สันตปาปาซึ่งสูญเสียอำนาจทางโลกไปมากได้พยายามจะยึดอำนาจทางด้านจิตใจเอาไว้ให้ได้ จึงได้ประกาศ Papal Infallibility ยืนยันว่าข้อตัดสินใจใด ๆ ของทางวัดจะไม่มีเปลี่ยนแปลงได้ ในการนี้พระแคทอลิกเยอรมันบางองค์ได้ปฏิเสธกฤษฎีกาดังกล่าว จึงเกิดปัญหาขึ้นว่าถ้าทางวัดกันประกาศคว่ำบาตร (excommunicate) บุคคลเหล่านั้น ซึ่งก็มีทั้งบรรพชิตและฆราวาสอาทิ เช่น ศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัย รัฐบาลสนับสนุนฝ่ายใด ถ้ารัฐบาลสนับสนุนวัดกัน การศึกษาของเยอรมันจะเข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของศาสนาอย่างเต็มที่ บิสมาร์คจึงต้องต่อต้านคำประกาศของสันตปาปา แต่ก็มีผู้ให้ความเห็นว่ามิใช่สาเหตุเบื้องหลังประกอบอีก ซึ่งได้แก่การที่บิสมาร์คต้องการเอาใจพวกเสรีนิยมแห่งชาติแต่สรุปแล้วการกระทำของบิสมาร์คก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่พวกแคทอลิกอยู่มากจึงได้รวมตัวกันขึ้นเป็น Centre Party ขึ้น บิสมาร์คออกกฎหมายมาต่อต้านข้อ

May Law ในระบอบปี 1872—1876 ซึ่งจะมีผลให้พระเยซูอิตต้องถูกขับไล่ รัฐจะเข้าควบคุมการศึกษาทุกระดับแม้แต่วิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งถ้าผู้ใดขัดขืนจะต้องถูกลงโทษ การต่อสู้ระหว่างรัฐกับวัดแคทอลิกครั้งนี้ได้ชื่อว่าคูลท์ทัวคัม (Kulturkampf หรือ struggle for civilization) บิสมาร์คพยายามเอาชนะอย่างสุดกำลังถึงกับร่วมมือกับพรรคอนุรักษนิยมซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นโปรเตสแตนต์ และยังมีพรรคเสรีนิยมแห่งชาติซึ่งไม่พอใจการที่วัดเข้าควบคุมการศึกษา เพราะเห็นว่าหัวเก่า ที่จริงแล้วการขัดแย้งลักษณะนี้เคยเกิดขึ้นแล้วในปรัสเซียเมื่อปี 1840 และทำอะไรไม่ได้ ในครั้งนี้บิสมาร์คจึงถือเป็นโอกาสตัดสินใจลงไปให้เด็ดขาด ยิ่งไปกว่านั้นการขัดแย้งกับพวกแคทอลิกยังมีผลลัพธ์เอนกประสงค์ ได้ใช้เป็นเครื่องมือดึงเสียงสนับสนุนจากพวกเสรีนิยมแห่งชาติ และยังใช้สนับสนุนนโยบายต่างประเทศอีกด้วย บิสมาร์คได้รับเสียงชื่นชมจากชาวรัสเซีย เพราะเป็นขณะที่ซาร์กำลังจัดการกับแคทอลิกโปแลนด์ ได้รับความนิยมจากอิตาลีเพราะอิตาลีกำลังมีเรื่องกับสันตปาปา ได้รับความชื่นชมจากกลุ่มเสรีนิยมในออสเตรีย และแม้แต่จากกลุ่มหัวรุนแรงของฝรั่งเศส และโปรเตสแตนต์ในอังกฤษถึงกับลอร์ด จอห์นรัสเซลกล่าวว่า บิสมาร์คเป็น “a fellow soldier of liberty” และสุดท้ายยังใช้เป็นเครื่องมือต่อต้านกลุ่มสนับสนุนการรวมตัวแบบ Greater Germany อีกด้วย ทว่าเมื่อผลลัพธ์เกิดขึ้นจริงมิได้เป็นไปดังเช่นบิสมาร์คคาดการณ์ เช่นเดอรัสมิสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และบิสมาร์คยังคงทำอะไรทางวัดไม่ได้ ดังนั้นในปี 1878 เมื่อสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศเปลี่ยนไปในทางลบสำหรับบิสมาร์ค บิสมาร์คจึงต้องลดทิวลงต้องยอมอมยอมกับพวกสังคมนิยมเพื่อต่อสู้กับแคทอลิก และในปี 1889 ต้องยอมให้พวกแคทอลิกมีอิทธิพลเหนือบรรดาสมาชิกอยู่เช่นเดิมบ้าง แต่บิสมาร์คยังชนะในแง่ว่าแคทอลิกได้ออกเสียงสนับสนุนบิสมาร์คในการต่อต้านกลุ่มสังคมนิยม

พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (Social Democratic Party) กลุ่มนี้ต้องการจะรวมกรรมกรเยอรมันทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นกรรมกรของรัฐหรือของท้องถิ่น การรวมกลุ่มของคนเหล่านี้เป็นผลมาจากขบวนการสังคมนิยมซึ่งเกิดขึ้นใหม่ในเยอรมนี นับจากปี ค.ศ. 1848 ซึ่งเป็นผลงานของมาร์คและเอนเกล จึงกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มของพวกหัวรุนแรง ต้องการประท้วงการปกครองของพวกชนชั้นเจ้าของที่ดินและเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม ต่อต้านระบบทหารของปรัสเซีย เรียกร้องให้ตั้งรัฐสังคมนิยมขึ้น ให้รัฐเข้าควบคุมการอุตสาหกรรมทุกประเภท เป็นต้น ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าคนหัวเก่าแบบบิสมาร์คจะไม่ต่อต้านพรรคนี้ก่อตั้งขึ้นในปี 1869 โดยมีพื้นฐานอยู่บนแนวความคิดของมาร์คซ์ แต่สมาชิกแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มที่พอใจวิธีการปฏิวัติตามหลักทฤษฎี และกลุ่มที่พอใจวิธีการปฏิรูปเนื่องจากเห็นว่าการปฏิวัติเป็นวิธีรุนแรงเกินไป และเชื่อว่าพรรคสามารถเอาชนะได้ด้วยวิถีทางรัฐสภา พรรคนี้ขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ กล่าวคือในปี 1877 ทาสมาชิกได้ถึงครึ่งล้าน และได้ที่นั่งในสภาผู้แทนถึง 12 ตำแหน่ง

บิสมาร์คต้องยอมประนีประนอมกับพรรคอนุรักษนิยม เพื่อถ่วงเสียงพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยในรัฐสภา และในปี 1878 บิสมาร์คหาเหตุกำจัดพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย โดยกล่าวหาว่าสมาชิกของพรรควางแผนฆ่าจักรพรรดิวิลเลียมที่ 1 ในที่สุดออกกฎหมายชื่อ Exceptional Law of 1878 ระบุว่าพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยเป็นพรรคนอกกฎหมาย ต้องออกประเทศไป ถึงอย่างไรพรรคยังคงไม่สลายตัว ได้ออกไปตั้งศูนย์บัญชาการที่สวิสเซอร์แลนด์และส่งสิ่งตีพิมพ์เข้ามาเผยแพร่ในเยอรมนี โดยสม่ำเสมอ ปรากฏว่ามีสมาชิกสภาที่นิยมในลัทธิสังคมนิยมมีมากขึ้น และสมาชิกพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยก็เพิ่มขึ้น เช่น ในปี 1890 มีสมาชิก 1,500,000 คน และเพิ่มเป็น 4,250,000 ในปี 1914 บิสมาร์คหาวิธีที่จะกำจัดใหม่ โดยรัฐบาลจะเป็นสังคมนิยมเสียเอง ดังนั้นในปี 1891 และ 1899 รัฐบาลจึงออกกฎหมายประกันสังคมมา 3 ฉบับ เกี่ยวกับการป้องกันอุบัติเหตุในโรงงาน การเจ็บป่วย และเงินบำนาญ (old — age pensions) โดยเรียกเก็บเงินช่วยเหลือจากกรรมกร นายทุน และเงินจากรัฐบาล การกระทำของบิสมาร์คนับว่าฉลาดมากแต่ก็ให้ผลร้ายต่อการเจริญเติบโตของลัทธิเสรีนิยมในเยอรมนี เพราะเมื่อกรรมกรได้ความมั่นคงทางสังคมก็จะได้เสรีภาพ ซึ่งถ้าการประกันสังคมได้มาเพราะการต่อสู้แล้วพรรคจะแข็งแกร่งกว่านี้ แต่เพราะได้มาในฐานะเป็นรางวัลที่กรรมกรยอมอ่อนน้อมให้รัฐบาล เสรีภาพจึงถอยห่างออกไป แต่พวกสังคมนิยมหรือ SDP ยังคงไม่พอใจ ต้องการให้มีการลดชั่วโมงการทำงาน ให้กำหนดอัตราค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ ให้ขยายอำนาจของสหพันธ์แรงงาน บิสมาร์คไม่พอใจมากแต่จัดการอะไรให้ราบคาบลงไม่ได้ สรุปว่าการต่อสู้กับกลุ่มสังคมนิยมประชาธิปไตยยังห่างไกลจากคำว่าชนะมากนัก ถึงแม้จะได้เสียงสนับสนุนพอสมควรก็ตาม อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะป็นพรรคเซ็นเตอร์ผู้อ้างว่าทำงานเพื่อป้องกันสหพันธรัฐหรือ SDP ซึ่งโฆษณาเสมอว่าต่อสู้เพื่อเสรีภาพส่วนบุคคล ต่างไม่ได้ขัดขวางเรื่องการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เพียงแต่ต้องการให้ตนเองเป็นผู้รวมอำนาจเท่านั้น ดังนั้นการต่อต้านรัฐบาลจึงอยู่ในรูปที่เรียกว่า "particularism" มากกว่า และเป็นพิษร้ายของระบบเสรีนิยมของเยอรมนีอย่างมาก

บิสมาร์คคิดเสมอว่าหลังจากปี 1871 เยอรมนีได้ผ่านพ้นความยุ่งยากทั้งหลายมาหมดสิ้น เยอรมนีได้เข้าสู่ยุคความมั่นคงทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีเพียงระยะ 8 ปีเท่านั้น หลังจากปี 1879 การขัดแย้งทวีมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งบิสมาร์คต้องใช้ความสามารถส่วนตัวจัดการขัดแย้งเหล่านั้นให้อยู่ในขอบเขตให้ได้ บิสมาร์คนำความสงบสุขมาให้กับเยอรมนีได้ ในระยะ ค.ศ. 1871—1879 โดยเสนอผลประโยชน์ให้กับกลุ่มจิ้งเจอร์ปรัสเซียนและกลุ่มชนชั้นกลางจนเป็นที่พอใจ บิสมาร์คจึงได้พยายามบ่อนผลประโยชน์ดังเช่นว่านี้อีก เช่นที่เกิดกับพรรคเซ็นเตอร์ กลุ่มแคทอลิกกลายมาเป็นกลุ่มนายทุนอุตสาหกรรมและกสิกรรม เป็นกลุ่มผลประโยชน์ซึ่งต้องสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจ

ของบิสมาร์ค บิสมาร์คทำดังนี้ได้เพราะพรรคเซ็นเตอร์เองก็ไม่มีหลักการทางการเมืองอะไรที่มั่นคง นอกจากการเป็นแคทอลิก กลุ่มเสรีนิยมได้ถูกเปลี่ยนลักษณะเช่นกัน การปฏิวัติอุตสาหกรรมของเยอรมันเป็นแต่เพียงจิตวิทยามีใช้ด้านวัตถุอย่างแท้จริง ในสมัยนี้เยอรมนีขาดปัจจัยสำคัญสำหรับอุตสาหกรรม เช่น ถ่านหิน เหล็ก ศูนย์กลางอุตสาหกรรมก็อยู่ห่างทะเล ตลาดระบายสินค้าก็มีน้อย เรียกว่ายังห่างอังกฤษมากนัก เมื่อการอุตสาหกรรมเจริญไม่แท้จริง นักอุตสาหกรรมหรือบรรดานายทุน ก็ต้องการคนช่วย ดังนั้นจึงยอมแลกอำนาจทางการเมืองเพื่อความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ บิสมาร์คเองไม่ไว้วางใจนักอุตสาหกรรม แต่เกรงว่าอุตสาหกรรมภายในประเทศจะต้องหยุดชะงัก และสงครามอาจตามมา เป็นวิธีการแก้ปัญหาดังนั้นจะด้วยเต็มใจหรือไม่ก็ตามบิสมาร์คเองได้เริ่มนโยบายใหม่ที่เรียกว่า “New Order” อันมีคำขวัญว่า “guns before butter” ซึ่งจะมีผลให้คนเยอรมันเกิดความรู้สึกที่ว่า ถ้าเยอรมนีจะต้องพิชิตยุโรป นโยบายเศรษฐกิจอันใหม่ นำเยอรมนีเข้าสู่จุดสมดุลย์ของกลุ่มผลประโยชน์ มิใช่ สมดุลย์ของความคิดแบบปี 1870 กลุ่มเสรีนิยมก็ให้ความสนับสนุนบิสมาร์ค จึงมีผู้กล่าวความรู้สึกเรื่องเสรีนิยมของคนเยอรมันมีก็จริงแต่อยู่ลึกไปนิด เยอรมนีจึงเปลี่ยนมาเป็นรูป “รัฐของกลุ่มผลประโยชน์”

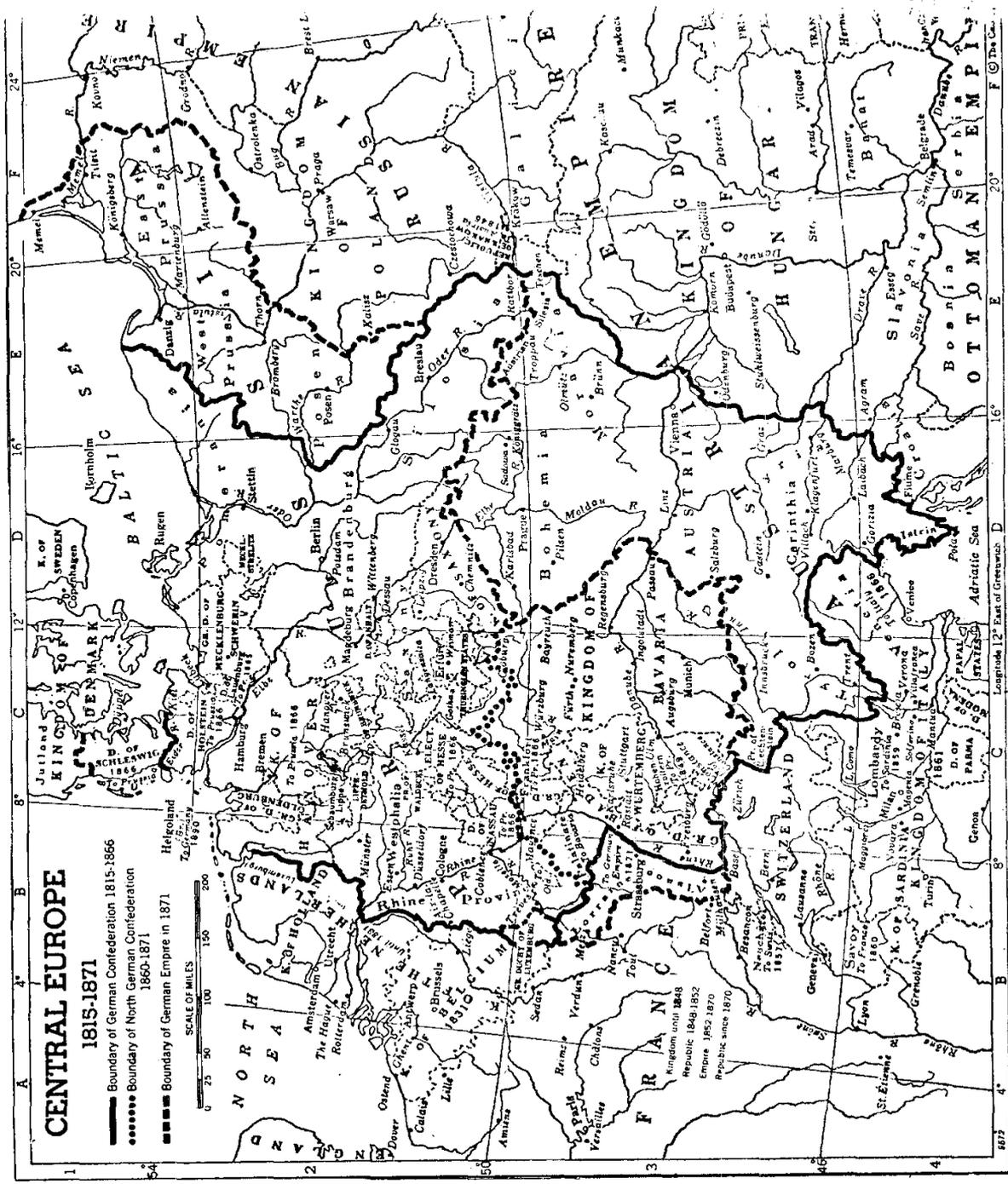
นโยบายต่างประเทศ นโยบายของบิสมาร์คระหว่าง ค.ศ. 1871-1890 มีทั้งส่วนที่ควรได้รับการยกย่องและควรตำหนิในเวลาเดียวกัน บิสมาร์คดำเนินนโยบายทำลายล้างระบบพันธมิตรเนื่อง จากเรียนรัฐสถานการณ์ของปี 1760 ปรวิสัยต้องถูกทำลายลงอย่างย่อยยับเพราะการรวมตัวกันระหว่าง ฝรั่งเศส ออสเตรียและรัสเซีย บิสมาร์คจึงป้องกันทุกทางมิให้เหตุการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้นอีก แต่ขณะที่ทำลายระบบพันธมิตรของผู้อื่นก็กลับสร้างระบบพันธมิตรขึ้นมาใหม่ ที่มีเยอรมนีเป็นศูนย์กลาง ยุโรป จะต้องอยู่ในสภาพสันติเพื่อที่เยอรมนีจะมีอำนาจที่สุด และเพื่อที่จะได้คุมการเมืองของยุโรปแต่ผู้เดียว ถึงจะเป็นงานที่ทำมิได้ง่าย แต่บิสมาร์คได้ถือเป็นนโยบายหลักของเยอรมนี ตราบจนปี 1890 ที่โกเชอร์วิลเลียมมาได้อำนาจ

บิสมาร์คทำผิดที่ ทำให้ฝรั่งเศสกลายเป็นศัตรูตัวฉกาจ และรู้ว่าฝรั่งเศสไม่วันจะให้อภัย และไม่วันจะลืมได้อีกด้วย มณฑลอัลซาส—ลอเรนมีความสำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจเพราะเป็นแหล่ง เหล็กและถ่านหินแล้ว ยังมีความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์ เพราะจะมีผลให้ทหารต่างชาติเข้ามาซิด เมืองหลวงของฝรั่งเศสได้มากจนเกินไป จากนโยบายดั้งเดิมรัฐบาลฝรั่งเศสได้เคยผันถึงพรมแดนของ ฝรั่งเศสที่ลุ่มแม่น้ำไรน์มาแล้ว ดังนั้นการที่จะไม่เสี่ยงแย้งชิงอัลซาส—ลอเรนจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ บิสมาร์คคาดการณ์ป้องกันการสงครามจากฝรั่งเศสไว้ดังนี้ จะต้องทำให้ฝรั่งเศสเสียเวลาฟื้นตัวสัก 3 ปี

จะได้ก้าวตามเยอรมนีไม่ทัน เมื่อสงครามเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เยอรมนีจะต้องเพิ่มอาวุธ และประการสุดท้ายจะต้องทำให้ฝรั่งเศสอยู่โดดเดี่ยว แต่การณ์กลับปรากฏว่าฝรั่งเศสได้จ่ายค่าปฏิกรรมสงครามมูลค่าถึง 200,000,000 ปอนด์ หมดยุคสิ้นเพียงเวลา 2 ปี ค.ศ. 1873 กองทหารเยอรมันต้องถอนตัวออกไป นอกจากนั้นกำลังทหารของฝรั่งเศสยังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การพัฒนาการนี้ทำให้บิสมาร์คเริ่มไม่ไว้วางใจต่อสถานการณ์ และยังมีข้อมูลที่พอเชื่อถือได้อีกว่ากลุ่มพระแคทอลิกฝรั่งเศสได้ให้ความสนับสนุนอย่างลับ ๆ กับแคทอลิกเยอรมันในการต่อต้านบิสมาร์คอีกด้วย ปี 1875 บรรดาหนังสือพิมพ์ในเยอรมนีที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของบิสมาร์คได้ลงข่าววิจารณ์สงครามกับฝรั่งเศสครั้งใหม่อันอาจจะเป็นจริงได้ ทุกสิ่งทุกอย่างดูดีจึงเรียกร้องจนกระทั่งซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2 แห่งรัสเซียทรงเสด็จมายังเบอร์ลิน และขอร้องมิให้บิสมาร์คดำเนินการรุนแรง นโยบายของรัสเซียแสดงให้เห็นชัดว่า ถ้าฝรั่งเศสจะต้องรบกับเยอรมนีอีกครั้งจะมีผลให้ฝรั่งเศสอ่อนแอลงอีก และเยอรมนีจะแข็งแกร่งเพิ่มขึ้น จะทำให้รัสเซียต้องเผชิญกับเพื่อนบ้านที่แข็งแกร่งเกินไป ซึ่งไม่เป็นที่พึงปรารถนา และเช่นเดียวกันกับพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งอังกฤษได้เขียนจดหมายขอร้องจักรพรรดิวิลเลียมที่ 1 ทำที่ที่คุกคามต่อฝรั่งเศสจึงอ่อนลง แต่เป็นเพราะเห็นว่าฝรั่งเศสอาจมีพันธมิตรช่วย และเพราะมิได้มีเจตนาจะให้เหตุการณ์พัฒนาการต่อไป

นโยบายของบิสมาร์คต่อออสเตรียและรัสเซียเมื่อพิจารณากันให้ลึกซึ้งแล้วมิได้ต่างไปจากที่มีต่อฝรั่งเศส ค.ศ. 1870 บิสมาร์คช่วยเหลือรัสเซียในการขบปัญหาเรื่องทะเลดำ โดยปล่อยให้รัสเซียดำเนินนโยบายอย่างเสรีในแหลมบอลข่าน การนิยมชมชื่นของรัสเซียจะมีผลให้บิสมาร์คตัดปัญหาเรื่องตีก 2 ด้านลงได้ ส่วนออสเตรียจะต้องมุ่งไปตะวันออก เป็นการตัดปัญหาเรื่องรัฐเยอรมันลงให้ได้ แต่เมื่อไปตะวันออกก็จะต้องมีข้อบาดหมางกับรัสเซีย ดังนั้นอาณาจักรไรช์ของบิสมาร์คจะต้องเป็นรัฐกันชนให้กับประเทศทั้งสอง บิสมาร์คดำเนินนโยบายที่จะพันธมิตรทั้งออสเตรียและรัสเซีย ในที่สุดสามารถชักจูงให้จักรพรรดิของทั้งสามอาณาจักรมาตกลงกันได้ ด้วยวิธีการแสดงให้จักรพรรดิทั้งสามเห็นถึงภัยของการปฏิบัติของกลุ่มสังคมนิยม ที่เป็นที่หวาดเกรงอยู่แล้ว ข้อตกลงของทั้งสามจักรพรรดิชื่อว่า สันนิบาตสามจักรพรรดิ (The Dreikaiserbund หรือ League of the Three Emperors) ทั้งจักรพรรดิทรงตกลงกันว่า จะปราบปรามการปฏิวัติสังคมนิยม และจะช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามจำเป็น จะปรึกษากันเกี่ยวกับปัญหาระหว่างประเทศที่สำคัญ ๆ ตลอดจนถึงพยายามที่จะตกลงเรื่องปัญหาตะวันออก

เพื่อป้องกันปัญหาเรื่อง Greater Germanization ตลอดจนความทะเยอทะยานของราชวงศ์แฮปส์เบิร์กที่อาจจะคิดเข้ามาเป็นใหญ่ในเยอรมนี บิสมาร์คสนับสนุนให้ฮังการีใหญ่ขึ้นถึงกับมีผลให้รูปการปกครองของออสเตรียเปลี่ยนมาเป็น Dual Monarchy และยังให้ทั้งสันติภาพและความมั่นคงเพื่อที่ออสเตรียจะได้เต็มอ้อม แต่ผลลัพธ์ของปี 1914 ทุกอย่างได้พังพินาศลงหมดสิ้น ความยุ่งยากของ

ปี 1914 ข้อหนึ่งคือ กรณีพิพาทในแหลมบัลข่าน บิสมาร์คควรได้รับกาณ์คำหน้ที่สนับสนุนเต็มที่ให้ให้ออสเตรียพัวพันอย่างหนักในบัลข่าน ตัวบิสมาร์คเองไม่เคยเห็นว่าปัญหาสภาพในยุโรปตะวันออกเฉียงใต้แตกต่างไปจากปัญหาชาวโปแลนด์ส่วนที่สังกัดปรัสเซีย (Polish Prussia) มองเห็นว่าวิธีแก้ไข คือแบ่งดินแดนกันเสียระหว่างออสเตรียและรัสเซีย ซึ่งเป็นการเข้าใจปัญหาสลาฟผิดไป ปรัสเซียและรัสเซียเจรจากันได้เรื่องแบ่งโปแลนด์ เพราะรัสเซียมิใช่ชาวโปแลนด์ แต่รัสเซียเป็นสลาฟและบิสมาร์คได้มองข้ามพลังชาตินิยมไปเสีย นโยบายที่บิสมาร์คสนับสนุนออสเตรียให้ขยายอำนาจเข้าบัลข่านจึงเป็นการผูกพันตัวเองกับนโยบายของออสเตรียในบัลข่านไปอีกนาน แต่ก็มีข้อโต้แย้งที่ว่าบิสมาร์คอาจพอเข้าใจแต่ผลักปัญหาออกไปเพียงให้พันสมัยตน

ปัญหาตะวันออกเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้สถานการณ์ตึงเครียดขึ้น ในปี 1875 ชนเชื้อชาติต่าง ๆ ในแหลมบัลข่านทำการกบฏต่อต้านการปกครองของเตอร์กขึ้น แต่ผลที่สุดกลับนำเอามาหาอำนาจเข้าเกี่ยวข้องกับด้วย เหตุการณ์รุนแรงจึงเพิ่มขึ้น ในที่สุดรัสเซียได้ลงความพยายามที่จะหาข้อตกลงจากการเจรจา ได้เข้าร่วมมือกับรומาเนียทำการต่อต้านสุลต่าน บิบบังคับให้สุลต่านต้องยอมเซ็นสัญญาแซนสตีฟาโน ดิสราลีจึงได้ส่งกองเรือของอังกฤษเข้ามาคุมช่องแคบดาร์เดเนล เพราะเกรงว่ารัสเซียจะเข้ายึดกรุงคอนสแตนติโนเปิล ด้วยท่าทีอันแข็งกร้าวของอังกฤษที่ยืนยันว่าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงสัญญา แซนสตีฟาโน และเสียงสนับสนุนจากออสเตรีย ที่ไม่ปรารถนาจะเห็นการขยายตัวของรัสเซียในบัลข่าน ทั้งอังกฤษและออสเตรียไม่เชื่อว่าประเทศบัลกาเรียที่จะเกิดขึ้นตามสัญญาแซนสตีฟาโนจะเป็นอิสระอย่างแท้จริงจากอิทธิพลรัสเซีย ยิ่งกว่านั้นยังเห็นอีกว่าสัญญาแซนสตีฟาโนเป็นอาวุธที่รัสเซียจะเข้ายึดคอนสแตนติโนเปิลและทะเลเมดิเตอร์เรเนียนในที่สุด

ดังนั้นในกองเกรสแห่งเบอร์ลิน (1878) รัสเซียซึ่งยังไม่พร้อมที่จะทำสงครามใหญ่จำใจต้องยอมให้เปลี่ยนแปลงสัญญาแซนสตีฟาโน ดินแดนบัลกาเรียจะลดลง ซึ่งดินแดนประมาณครึ่งหนึ่งจะกลับไปอยู่ภายใต้การปกครองของตุรกี นั่นคือมหาอำนาจตัดสินใจสกัดกั้นรัสเซีย และตกลงใจที่จะรักษาอาณาจักรตุรกีให้คงอยู่ต่อไป ออสเตรียได้เป็นผู้คุ้มครองบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา ซึ่งมีผลให้ฐานะของออสเตรียดีขึ้นในบัลข่าน จนพอที่จะต่อต้านชนชาติสลาฟที่อยู่ภายใต้อิทธิพลรัสเซียได้ และประการสุดท้ายสุลต่านยินดีให้คำสัญญาที่จะปฏิบัติต่อชาวคริสเตียนในอาณาจักรให้ดีขึ้น

บิสมาร์คนำเยอรมนีอยู่ข้างเดียวกับออสเตรียและอังกฤษ ฉะนั้นเท่ากับว่าความสัมพันธ์อันดีกับรัสเซียเพราะบางลงไปอีก ในปี 1875 รัสเซียเคยเข้าแทรกแซงเพื่อยับยั้งบิสมาร์ค และในกองเกรสแห่งเบอร์ลินบิสมาร์คเข้าแทรกแซงเพื่อสกัดการขยายตัวของรัสเซีย บิสมาร์คเจตนาจะทำดังกล่าวจากเหตุผลประการแรก ถ้าสนับสนุนรัสเซียจะทำให้เกิดขัดกับทั้งออสเตรียและอังกฤษ ซึ่งจะทำให้ลำบากในการจะชักจูงให้อังกฤษเลิกนโยบายโดดเดี่ยว และจะได้นำมาเข้าร่วมกลุ่ม ประการที่สอง

ถ้าเยอรมนีสนับสนุนรัสเซีย จะมีแนวโน้มที่ว่าเยอรมนีจะต้องถูกนำเข้าไปพัวพันกับขบวนการสหภาพต่าง ๆ ในแหลมบอลข่านที่รัสเซียสนับสนุนอยู่ ซึ่งก็จะนำไปสู่ข้อยุ่งยากกับออสเตรียและอังกฤษ และอาจเป็นกับฝรั่งเศสซึ่งร่อยุ่ทางพรมแดนด้านตะวันตกอยู่แล้ว ประการที่สาม ถ้าเยอรมนีเป็นมิตรใกล้ชิดกับออสเตรีย ก็อาจจะพอบุญนโยบายของออสเตรียได้ ซึ่งนั่นหมายความว่าแม่น้ำดานูบจะเปิดฟรีสำหรับสินค้าเยอรมัน ประการสุดท้าย บิสมาร์คตั้งความหวังที่จะขยายอิทธิพลของเยอรมนีในตุรกีด้วยเหมือนกัน

บิสมาร์คเคยมีโครงการที่จะหยุดยั้งความทะเยอทะยานเรื่องการขยายตัวของคนเยอรมันลงเคยขัดขวางคนบางกลุ่มมาแล้วในปี 1866 ที่จะเข้าเวียนนา (Great Germany) เขากล่าวว่า ถ้าเข้าเวียนนาก็ต้องไปถึงคอนสแตนติโนเปิล และจะออกตะวันออกในที่สุด ประเทศเยอรมนีจะกลายมาเป็นอาณาจักรใหญ่ ซึ่งบิสมาร์คไม่ต้องการ ต้องการแต่เพียงอาณาจักรปรัสเซีย บิสมาร์คถูกวิจารณ์ว่าเป็นนักการเมืองของยุค “ราชาธิปไตยแบบทรงภูมิธรรม” คนสุดท้าย เพราะยังคิดเรื่องชาติในสมัยที่ใคร ๆ คิดเรื่องอาณาจักรสากลกัน (Universal Empire)

ปี 1878 บิสมาร์คเป็น “honest broker” เพราะไม่ต้องการให้เกิดปัญหาขัดแย้งระหว่างชนชาติเยอรมันกับชนชาติสหภาพ จะได้เลี่ยงปัญหาศึก 2 ด้าน (ฝรั่งเศสรวมกับรัสเซีย) ที่บิสมาร์คกลัวนักหนา แต่นโยบายของบิสมาร์คที่กองเกรสแห่งเบอร์ลินทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเยอรมนีและออสเตรียกระชับมากขึ้น ทั้งนี้เพราะบิสมาร์คเห็นแล้วว่า จากกองเกรสแห่งเบอร์ลินจะทำให้รัสเซียและฝรั่งเศสเป็นมิตรกันได้ ดังนั้นจึงจำเป็นสำหรับเยอรมนีที่จะต้องมีเพื่อนบ้านเพื่อถ่วงอำนาจกันจากสัญญาพันธมิตร Dual Alliance ออสเตรียมีข้อผูกพันจะวางตัวเป็นกลางเท่านั้น อย่างไรก็ตามถ้ารัสเซียและฝรั่งเศสร่วมกันโจมตีเยอรมนี (หรือพันธมิตรใดๆ ของรัสเซีย) ออสเตรียจึงจะช่วยเหลือเยอรมนี และข้อตกลงนี้มีนัยว่าออสเตรียจะช่วยเยอรมนี ถึงแม้จะเป็นการรุกรานจากรussia แต่โดยลำพัง ข้อสัญญานี้ได้เซ็นกันครั้งแล้วครั้งเล่าจนถึงปี 1914 บิสมาร์คมีนโยบายหลักด้านการต่างประเทศคือ การพันธมิตร แต่มิได้หมายว่าจะเป็นการรุกราน บิสมาร์คไม่เคยคิดว่าเยอรมนีจะแสดงรูปออกมาในแง่รุกราน จากสัญญาเช่นกันจะเห็นได้ว่าเยอรมนีไม่กลัวฝรั่งเศส แต่กลัวศัตรูที่มาจากรัสเซียกับอีกประเทศหนึ่ง บิสมาร์คต้องการจะทำให้ออสเตรียเข้มแข็งขึ้นจะได้สกัดรัสเซีย และเท่ากับให้รัสเซียป้องกันเยอรมนี ไปด้วยในตัวถ้าเกิดขัดแย้งกับออสเตรีย Dual Alliance มีจุดเริ่มต้นเพื่อป้องกันสงคราม ทว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือกระตุ้นสงคราม เพราะเท่ากับเยอรมนีได้ให้คำสัญญาคุ้มประกันการขยายตัวของออสเตรียในบัลข่าน

การต่อสัญญาพันธมิตรสามจักรพรรดิเป็นงานที่สามารถอีกชิ้นหนึ่งของบิสมาร์ค ในปี 1881 ซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 3 ขึ้นครองราชย์ เนื่องจากเหตุการณ์ภายในของรัสเซีย พระองค์ทรงยินดีที่จะ

รื้อฟื้นสัญญาพันธมิตรสามจักรพรรดิขึ้นมาอีก (เช่นครั้งแรกปี 1872) ซึ่งมีข้อความสำคัญคล้ายคลึงของเดิม คือ ร่วมมือกันป้องกันการปฏิวัติ นอกจากนั้นบิสมาร์คยังเสนอที่เยอรมนีจะเป็นกลาง ถ้ารัสเซียเข้าพัวพันกับสงครามกับประเทศที่สี่ ซึ่งในครั้งนั้นเป็นที่เข้าใจกันหมายถึงอังกฤษ เพื่อเป็นการตอบแทนในกรณีที่หมายถึงสงครามระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรสามเส้ากับฝรั่งเศส นอกจากนั้นบิสมาร์คยังตกลงที่จะสนับสนุนรัสเซีย ถ้ารัสเซียจะยืนยันนโยบายก่อตั้งประเทศบัลแกเรีย (Big Bulgaria) และเพื่อเป็นการตอบแทนเช่นกัน รัสเซียตกลงยินยอมในกรณีที่ออสเตรียจะเข้าครอบครองบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา ตลอดจนซานจัค

บิสมาร์คประสบความสำเร็จที่แบ่งดินแดนยุโรปตะวันออกให้เป็นเขตอิทธิพลของรัสเซียและออสเตรียได้ตามจุดมุ่งหมาย ยิ่งไปกว่านั้นสัญญาสามจักรพรรดิเท่ากับขัดขวางการขยายตัวทั่วไปของรัสเซียในบัลข่าน และยังนับเป็นการป้องกันสงครามระหว่างรัสเซียกับตุรกีได้อีกด้วย โดยสรุปแล้วจาก Dual Alliance รัสเซียจะต้องไม่ทำลายออสเตรีย จากสัญญาพันธมิตรสามจักรพรรดิรัสเซียจะต้องไม่ทำลายตุรกีและไม่คุกคามออสเตรีย ทำนองเดียวกัน ออสเตรียจะต้องไม่ทำลายตุรกี เพราะฉะนั้นบิสมาร์คหลีกเลี่ยงการเข้าพัวพันสงครามกับรัสเซียได้เป็นผลสำเร็จ สัญญาสามจักรพรรดินี้มีผลมาเรื่อยจนถึงปี 1887 ซึ่งเป็นระยะที่ทั้งออสเตรียและรัสเซียเข้าพัวพันในปัญหาแหลมบัลข่านอย่างมากสัญญาจึงหมดอายุไปเอง เพราะขาดความกระตือรือร้นจากฝ่ายเยอรมัน (โกเซอร์วิลเดียมที่ 2) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถของบิสมาร์คที่เอาชนะความยุ่งยากเหล่านั้นมาจนได้

ในปี 1882 บิสมาร์คสามารถดำเนินนโยบายสร้างระบบพันธมิตรได้สำเร็จอีกครั้ง ด้วยการนำอิตาลีเข้าร่วมใน Dual Alliance ได้ และ Dual Alliance ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นพันธมิตรสามเส้า (Triple Alliance) และจะยืนยาวต่อมาจนถึงปี 1914 ความสำเร็จดังกล่าวนี้เนื่องมาจากความสามารถส่วนตัวของบิสมาร์คเอง และนโยบายแข่งขันในการแสวงหาอำนาจนิคมของมหาอำนาจที่ถึงขีดสุดในเวลานั้น ในปี 1881 ฝรั่งเศสได้เข้ายึดคูนีสในอาฟริกาเหนือ ซึ่งบิสมาร์ค ได้สนับสนุนอย่างลับ ๆ ให้รัฐบาลฝรั่งเศสทำดังนั้น เพราะต้องการจะเบนความสนใจของฝรั่งเศสจากการสูญเสียอัลซาส-ลอเรน ทว่าในคูนีสมีคูนีตาเลียนเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่มาก รวมทั้งรัฐบาลอิตาลีก็มีแผนที่จะผนวกดินแดนดังกล่าว ซึ่งบิสมาร์ครู้เรื่องมาเป็นอย่างดี ดังนั้นอิตาลีจึงเข้ามาอยู่ในแควดวงของเยอรมนีสมดังความตั้งใจของบิสมาร์ค จากข้อความในสัญญาพันธมิตรสามเส้า มหาอำนาจทั้งสามอันได้แก่ ออสเตรีย เยอรมนี และอิตาลี จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าประเทศหนึ่งประเทศใดถูกรุกรานจากมหาอำนาจอื่น ๆ (ตั้งแต่ 2 ประเทศขึ้นไป) แต่อิตาลีหลีกเลี่ยงที่จะต่อสู้กับอังกฤษ (ซึ่งข้อนี้จะเปิดช่องให้อิตาลีไม่เข้ากับเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ 1) จากพันธมิตรสามเส้า เท่ากับ

บิสมาร์คดำเนินนโยบายต่างประเทศประสบความสำเร็จ สามารถสร้างระบบพันธมิตรครอบคลุมทวีปยุโรปจากทะเลบอลติกจนถึงทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและทะเลเอเดรียติก เท่ากับว่าเขตอิทธิพลของเยอรมนีรวมทั้งความมั่นคงขยายตามไปด้วย แต่สิ่งที่ประสบความสำเร็จเหนือสิ่งอื่นใดคือ ได้ต่อต้านการเป็นพันธมิตรระหว่างฝรั่งเศสและรัสเซียได้เป็นผลสำเร็จ

ขบวนการชาตินิยมไม่ใช่เป็นสิ่งที่ควบคุมได้โดยง่าย ดินแดนยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ที่บิสมาร์คใช้เป็นเกมการเมืองต่อรองกับรัสเซียมีปฏิกริยาให้เห็นในระยะเวลาไม่ช้านัก ประเทศเล็กๆ เหล่านี้ไม่พอใจที่ชะตาบ้านเมืองของตนขึ้นอยู่กับกำวณของนักการเมืองบางคน ไม่ว่าจะเป็ของบิสมาร์คในปี 1881 หรือของดิสราลีในปี 1878 และเมื่อบิสมาร์คไม่สามารถป้องกันการปฏิวัติที่มีลักษณะต่อต้านรัสเซียในรูเมเนียตะวันออกได้ บิสมาร์คก็ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงการขัดแย้งกับรัสเซียที่ประนีประนอมไว้ตามสัญญาพันธมิตรสามจักรพรรดิได้เช่นกัน เพราะถ้าทำเช่นนั้นบิสมาร์คจะต้องมีเรื่องขัดแย้งกับออสเตรียและอังกฤษ (กรณีรัสเซียอ้างสิทธิในบุลกาเรีย) บิสมาร์คพยายามเหนี่ยวรั้งรัสเซียทุกทางอีกเช่นกัน แต่เหตุการณ์ยังคงผันแปรอยู่เรื่อย ๆ ในระยะ ค.ศ. 1885-1887 มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในแหลมบอลข่าน เช่น บุลกาเรียได้เปลี่ยนผู้ปกครองใหม่มาเป็นเฟอร์ดินาน แห่งซัคส์ - โคเบิร์กในปี 1887 เท่ากับอิทธิพลของออสเตรียและเยอรมนีเข้ามาแทนที่รัสเซีย รัสเซียแสดงปฏิกริยาไม่พอใจในทันทีถึงกับมีการดำเนินการกระชับมิตรกับฝรั่งเศสเพื่อต่อต้านเยอรมนี และจุดนี้เองที่รัสเซียปฏิเสธที่จะต่ออายุสัญญาสามจักรพรรดิ บิสมาร์คจึงต้องเผชิญกับระบบพันธมิตรระหว่างฝรั่งเศส - รัสเซียที่หัวนเกรงอยู่ตลอดเวลา บิสมาร์คพยายามแก้ปัญหาเฉพาหน้า ด้วยการเปิดการเจรจาลับกับ รัสเซีย ปรากฏออกมาในสัญญา Reinsurance Treaty (1887) โดยยินยอมตกลงให้รัสเซียขยายอิทธิพลในแหลมบอลข่าน ยิ่งไปกว่านั้นยังยืนยันว่าเยอรมนีจะเป็นกลางในกรณีที่รัสเซียเข้าสงครามต่อต้านมหาอำนาจที่สาม ซึ่งรัสเซียได้ยืนยันในข้อหลังเช่นกัน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าถึงกรณีที่เยอรมนีโจมตีฝรั่งเศส หรือรัสเซียโจมตีออสเตรีย - ฮังการี แต่ Reinsurance Treaty ก็ไม่สามารถสกัดรัสเซียที่จะเข้าไปหาฝรั่งเศสได้อยู่แน่นอน มีผู้กล่าวว่าบิสมาร์คเองด้วยซ้ำที่ให้ความเกี่ยวพันเรื่องการเมืองระหว่างฝรั่งเศสและรัสเซียการมาเป็นความผูกพันด้านการทหารด้วย

นโยบายของบิสมาร์คปรากฏให้เห็นถึงการขัดแย้งกันในหลายเรื่อง อาทิ เป็นคนแรกที่ทำให้เยอรมนีเป็นรัฐสังคมนิยม ในขณะที่กำจัดพวกสังคมนิยม เคยใช้นโยบายไม่แทรกแซงการค้า แต่ออกกฎหมายกำแพงภาษี (Tariff law) ในปี 1889 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้นิยมระบบกำแพงภาษีด้วยผู้หนึ่ง และในเรื่องอาณานิคมก็เช่นกัน ได้เคยต่อต้านการขยายตัวด้านอาณานิคม แต่เป็นผู้ก่อสร้างอาณานิคมในภาคโพ้นทะเลขึ้นมาเอง บิสมาร์คพูดเสมอว่า เยอรมนีเป็นมหาอำนาจทางบก จึง

ควรอยู่แต่ในทวีปยุโรป และยิ่งไปกว่านั้นยังเป็น “satisfied power” ถ้าขยายอำนาจก็จะก่อให้เกิดความยุ่งยาก แต่กลุ่มคนผู้นิยมอาณานิคมไม่เห็นด้วย คนดังกล่าวนี้คิดว่าเยอรมนีเป็นมหาอำนาจของโลก อาณานิคมมีความสำคัญในแง่เป็นแหล่งวัตถุดิบ เป็นตลาดสินค้า จะเป็นโอกาสให้คนหนุ่มหาความก้าวหน้า และจะเป็นสถานที่สำหรับระบายพลเมือง บิสมาร์คเองเกรงอันตรายจากการมีอาณานิคมเพราะจะต้องแข่งขันกับอังกฤษ และแล้วจะทำให้ฝรั่งเศสมีต้องอยู่โดดเดี่ยวอีกต่อไป ยิ่งกว่านั้นฝรั่งเศสยังจะได้เพื่อนที่ยิ่งใหญ่และร่ำรวยที่สุดในโลกอีกด้วย อย่างไรก็ตามในปี 1884 เยอรมนีก็เข้าแย่งชิงดินแดนในอาฟริกาด้วยในวินาทีสุดท้ายด้วยเช่นกัน ได้ยึดคาเมอรูน และโตโกแลนซึ่งเป็นดินแดนภาคตะวันตกเฉียงใต้ของอาฟริกาเอาไว้ ซึ่งก็นับว่าล่าหลังประเทศอื่นมากนัก แต่ยังคงถือได้ว่าเป็นนิมิตร์ที่ดีเพราะเยอรมันได้ดินแดนเหล่านี้มาโดยสันติ

อาณานิคมของเยอรมนีไม่มีลักษณะสำคัญทั้งในแง่เศรษฐกิจและสังคม หรือแม้แต่การทหารแต่กลับเป็น “dilemma” ของอาณาจักรไรช์ที่บิสมาร์คสร้างขึ้น อาณานิคมกลายเป็นทางออกของความขัดแย้งของการเมืองภายในประเทศและภายนอกประเทศของประเทศต่าง ๆ หลังจาก kongress แห่งเบอร์ลินปี 1878 ทุกประเทศเติกห่วยนโยบายคุลยแห่งอำนาจในยุโรป มาพะวงอยู่กับการแสวงหาอาณานิคมกันเต็มที่ จนได้ชื่อว่ายุคจักรวรรดินิยม ทุกประเทศได้ยอมรับความคิดของบิสมาร์คในเรื่องอาณานิคมว่าเป็นการลดความตึงเครียดทางการเมืองลงได้ ต่างคิดว่าถ้าออกประตูหลังได้ก็จะหลีกเลี่ยงสงครามใหญ่ได้ เมื่อเยอรมนีเริ่มสนใจอาณานิคม ทุกอย่างได้เข้าเกินไป ฝรั่งเศสข้ามทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเข้าอาฟริกาเหนือ รัสเซียเข้าเอเชีย ออสเตเรีย-ฮังการีเข้าบัลข่าน อังกฤษควบคุมเกือบทั่วโลก ดังนั้นทางสำหรับเยอรมนีก็คือ “ได้ทั้งหมดหรือไม่ได้เลย” การจะหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกับผู้อื่นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ บิสมาร์คสำนักในข้อนี้จึงพยายามหยุดยั้ง เช่น ตกลงด้วยในเรื่องขยายตัวด้านอาฟริกา แต่จะต้องไม่มีฐานทัพในจีน ดังนั้นเป็นต้น แต่ก็ไม่สามารถจะตั้งคัลลงไว้ได้ทั้งหมด

ความพยายามที่จะสร้างระบบพันธมิตรของบิสมาร์คแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้จะทำลายอดีตลงได้แต่ก็กลัวอนาคตที่สร้างขึ้นมาจากความพินาศ บิสมาร์คสร้างปัญหาเรื่องชาตินิยมเยอรมัน ความต้องการขยายตัว และการเผชิญหน้ากับพวกสลาฟขึ้นมาเอง แต่ไม่ต้องการเกี่ยวข้องกับ พยายามหลีกเลี่ยงที่จะลดความรู้สึกชาตินิยม เสรีนิยม และความรุนแรงให้เต็มที่ บิสมาร์คสร้าง “Realpolitik” มาจากสงครามซึ่งทายาทของบิสมาร์คก็ทำเช่นนี้เช่นกัน แต่ควบคุมสงครามได้ไม่ดีเท่าบิสมาร์ค แต่ยังไม่แน่นักเพราะแม้แต่วิบิสมาร์คเองก็ทราบว่หลังจากปี 1871 ไปสงครามเล็ก ๆ แบบเดิมจะไม่มีอีกแล้ว เห็นได้จากความพยายามจะใช้นโยบายการทูตขจัดปัญหาพิพาทต่าง ๆ บิสมาร์คเล่นเกมการเมือง

เพื่อการขยายอำนาจของระบบราชาธิปไตย เพื่อจักรวรรดิและเพื่อปรัสเซียโดยใส่ความ “กลัว” ลงใน
อารมณ์ของคนเยอรมัน หลังจากปี 1887 เยอรมนีอยู่ในสภาพที่ต้องเตรียมพร้อม สงครามอาจเกิด
ขึ้นได้ไม่ว่าจะมาจากฝรั่งเศส รัสเซีย หรือแม้แต่อังกฤษ ความกลัวเหล่านี้ได้นำคนเยอรมันเข้ามา
อยู่ใต้ผู้นำ จะต้องหนักกำลังเพื่อเอาชนะผู้คุกคาม บิสมาร์คมาไว้ตัวเมื่อสายไปแล้ว ถึงจะพูดว่า “คน
เยอรมันไม่กลัวสิ่งใดในโลก ยกเว้นแต่พระเจ้า” ยังคงไม่สามารถเปลี่ยนอารมณ์และความเชื่อของคน
เยอรมันได้ ชาวเยอรมันยังคิดเสมอว่าตนอยู่ในอันตราย²

สมัทธิไกเซอร์วิลเลียมที่ 2 (Wilhelminian Germany ค.ศ. 1888-1914)

ไกเซอร์วิลเลียมที่ 1 จักรพรรดิเยอรมันองค์แรก สิ้นพระชนม์วันที่ 9 มีนาคม ค.ศ.
1888 เวลา 8.30 น. มีพระชนม์ 91 พรรษา พระเจ้าเฟรเดอริกที่ 3 ไอร์สผู้มิพระชนม์ 57 ปี
ทรงขึ้นครองราชย์สืบต่อ แต่ก็ยังเป็นเพียงระยะ 99 วันเท่านั้น วันที่ 15 มิถุนายน พระองค์ก็สิ้น
พระชนม์ตามพระบิดาไป

เมื่อขึ้นสมัยของพระเจ้าเฟรเดอริกที่ 3 เยอรมนีได้เชื่อว่าเข้ามาสู่ยุคใหม่ พระองค์เป็นความ
หวังของกลุ่มเสรีนิยม นอกจากจะทรงอภิเษกกับธิดาองค์ใหญ่ของพระราชินีนาถวิกตอเรียของอังกฤษ
ยังคลุกคลีอยู่กับการบริหารประเทศด้วยระบบรัฐสภาของอังกฤษ และได้แสดงท่าทีให้เห็นว่าจะทำการ
เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองไปสู่ระบบรัฐสภาในอนาคต พระองค์ทรงเคยวิจารณ์การรวมประเทศ
เยอรมันด้วยวิธีการ “blood and iron” ของบิสมาร์คว่าเป็นสิ่งไม่จำเป็น และถ้าจะใช้วิธีการของ
พระองค์ การแสวงหาอำนาจจะไม่เสี่ยงต่ออันตรายแต่จะเป็นผลประโยชน์แก่นมนุษย์ชาติอีกด้วย พระ
องค์ได้เสียงสนับสนุนหนักแน่นจากกลุ่มก้าวหน้า (Progressive Party) หนังสือพิมพ์ Frankfurter
Zeitung ลงบทความว่า เยอรมนีเข้าสู่ยุคใหม่ แต่บิสมาร์คกล่าวว่า การกระทำของพระเจ้าเฟรเดอริก
ที่ 3 จะทำลายราชวงศ์ลงหมดสิ้น พระองค์จึงสิ้นพระชนม์ลงท่ามกลางความอาลัยของกลุ่มเสรีนิยม
บางคนถึงกับเรียกร้องให้ประชาชนคงวิญญูณเสรีนิยมของเฟรเดอริกเอาไว้ให้ตลอดไป

วันหมดอำนาจของบิสมาร์ค ยุคของพระเจ้าวิลเลียมที่ 2 (1888—1918) ได้ชื่อว่า
“stormy era” พระองค์มีลักษณะนิสัยและแนวความคิดทางการเมืองตรงกันข้ามกับพระบิดา ซึ่งก็อาจ
เนื่องมาจากอุปสรรคส่วนพระองค์ด้วย นอกจากจะพิการที่แขนซ้ายแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องครอบครัว
พระองค์ไม่ชอบพระมารดานักเพราะมีความคิดตั้งแต่ครั้งยังเยาว์ว่าพระมารดาไม่รักพระองค์ สิ่งแหวด-
ล้อมดังกล่าวได้ฝังนิสัยไม่มั่นใจ ขาดความมั่นคง พระองค์จึงเป็นคนชอบแสดงใหญ่เพื่อปกปิดจุดอ่อน

² Taylor, *The Course of German History*, p. 138

ภายใต้หน้ากากจักรพรรดิ พระองค์เป็นคนโหว่งาย ช่างคิ่นคิ่น ไม่นั่นคง วอลเทอร์ รัตเนา (Walter Rathenau) วิเคราะห์ว่า จุดอ่อนที่สำคัญที่สุดของไกเซอร์ คือ ความไม่สามารถเอาชนะความล้มเหลว แต่ก็มีความวิจารณ์ถึงพระองค์อย่างซาบซึ้งเช่นกัน อาทิ ออกัส เบเบล (August Bebel) ผู้นำกลุ่มสังคมนิยม “พระองค์เป็นนักพูดที่เก่ง ขาดจุดพลาด พูดได้โดยไม่มีการตระเตรียม ถึงจะมีข้อเสียที่ไม่รู้จุดจบ และไม่ใช่นักฟังที่ดีก็ตาม” ไกเซอร์วิลเลียมที่ 2 ขาดบุคลิกที่ฉลาด ระมัดระวังมีไหวพริบเช่นพระเจ้าเฟรเดอริควิลเลียมที่ 3 หรือของพระเจ้าวิลเลียมที่ 1 ในขณะที่พระองค์มาเหมือนพระเจ้าเฟรเดอริควิลเลียมที่ 4 ซึ่งกล่าวสั้น ๆ ได้ว่า เป็นตัวแทนที่สมบูรณ์แบบของเยอรมนีในศตวรรษ 1890

พระเจ้าวิลเลียมที่ 1 มีบุคลิกที่ขัดแย้งในตัวเอง อาทิ บุคลิกที่ได้รับจากพระมารดา กับบุคลิกของบิสมาร์ค หรือปรัสเซียขัดกับอังกฤษ ราชธิปไตยกับเสรีนิยม หรือหัวเก่าขัดแย้งกับหัวใหม่ และในปลายรัชกาลของพระองค์จะให้เห็นเบ็ธแมน-โฮลวิก ขัดแย้งกับลูเดนดอร์ฟ (Ludendorff) พระองค์เองมีบุคลิกของโรแมนติคพิวคัลลิส ขัดแย้งกับความคิดสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงเป็นครั้งแรกที่กษัตริย์ราชวงศ์โฮเฮนซอลเลิร์นสนับสนุนการอุตสาหกรรมเต็มที่ แต่ก็มีข้อคิดที่ว่าสิ่งเหล่านี้จะกลายมาเป็นปัญหาของชาวเยอรมันต่อมา

จักรพรรดิองค์ใหม่ได้รับอิทธิพลความคิดราชาธิปไตยจากพระอาจารย์ชาวแคลวินิสต์ (George Ernst Hinzpeter) พระองค์ทรงเชื่ออย่างมั่นคงว่า พระองค์เป็นผู้ที่พระเจ้าได้เลือกสรรแล้ว เพื่อมาทำการปกครอง จึงเป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะหาทางที่ดีที่สุดเพื่อประชาชนของพระองค์ และเพราะความคิดแบบสมบูรณาญาสิทธิราช พระองค์จึงไม่ทรงเห็นด้วยกับระบบรัฐธรรมนูญ และการมีพรรคการเมือง พระองค์ทรงประกาศครั้งหนึ่งในปี 1891 ว่า “พระองค์ทรงเป็นผู้ปกครองเพียงคนเดียวเท่านั้นในอาณาจักรไรช์ และพระองค์ไม่เคยอ่านรัฐธรรมนูญ ไม่เคยติดต่อกับบรรดาหัวหน้าพรรคการเมือง พระองค์ยืนยันว่า ทหาร และกองทัพเท่านั้นที่จะสร้างอาณาจักรไรช์ขึ้นมา ไม่ใช่การตัดสินใจของรัฐสภา เมื่อวันราชาภิเษก พระองค์ทรงตรัสคำแรกว่า “To My Army” มิใช่ “To My People” เช่นที่พระบิดาของพระองค์ทรงกระทำ การกระทำของพระองค์ที่ยืนยันถึงการดำเนินการด้านทหารก่อให้เกิดความกลัวขึ้นกับบรรดาเสรีนิยมในเยอรมนี คนเหล่านี้ถึงกับเรียกพระองค์ว่า “the bellicose young master”

ถึงแม้ไกเซอร์วิลเลียมที่ 2 จะเลื่อมใสบิสมาร์ค แต่การขัดกันก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะที่บิสมาร์คขัดขวางขบวนการสังคมนิยม วิลเลียมสนพระทัยที่จะสนับสนุน ทรงเห็นด้วยที่จะให้มีการประกันสังคม ควบคุมชั่วโมงทำงาน ให้มีวันหยุดวันอาทิตย์ ปรับปรุงสภาพการทำงานของ

ผู้หญิงและเด็ก การขัดแย้งมีมากขึ้นเมื่อบิสมาร์กเสนอกฎหมายต่อต้านพวกสังคมนิยมในปี 1890 ซึ่งตามข้อ 24 จะมีผลทำให้บรรดาหัวหน้าของกลุ่มสังคมนิยมประท้วง โดยต้องออกไปจากเมือง ตามแผนของบิสมาร์ก พวกสังคมนิยมจะทำการต่อต้านอย่างรุนแรงและจะได้ ใช้เป็นข้ออ้างที่จะทำการปราบปรามอย่างรุนแรงแต่ร่างกฎหมายต่อต้านพวกสังคมนิยมได้รับการต่อต้านจากสมาชิกสภาไรช์สตักมากมาย แม้จากกลุ่มอนุรักษนิยม เพราะมีความเห็นว่าถ้าขับพวกสังคมนิยมออกไปนอกเมือง จะเท่ากับเปิดโอกาสให้ไปขยายอิทธิพลในชนบท พระเจ้าวิลเลียมที่ 2 ทรงคัดค้านเช่นกัน แต่เพราะคิดว่าพระองค์จะสามารถเอาชนะพวกกรรมกรโดยสันติวิธีได้ พระองค์ทรงประกาศในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่าพระองค์เป็น “กษัตริย์ของมวลชนวนิยม” พระองค์ทรงเป็นห่วงสวัสดิภาพของกรรมกรเสมอ พระองค์ไม่ปรารถนาจะใช้กำลังรุนแรงในการปกครอง ร่างกฎหมายของบิสมาร์กฉบับดังกล่าวจึงไม่ผ่านมติของสภาไรช์สตัก และสภาพของพรรคฝ่ายซ้ายจึงถูกยอมรับว่าถูกต้องตามกฎหมายอีกครั้งหนึ่ง

แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า รัฐบุรุษทั้งสองจะมีความเชื่อทางด้านการเมืองต่างกัน บุคคลทั้งสองยังคงเชื่อมั่นในอำนาจสูงสุดของสถาบันกษัตริย์ เพียงแต่ขัดแย้งกันเรื่องวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจสูงสุดนั้นเท่านั้น ไกเซอร์วิลเลียมมั่นพระทัยว่าพระองค์จะเอาชนะพรรคเซ็นเตอร์และพรรคสังคมนิยมได้โดยได้ถ้าเยอรมนีก้าวมาสู่ความยิ่งใหญ่อย่างเพียงพอและแท้จริงแล้ว ซึ่งถ้าจะพูดกันแล้วพระองค์ทำได้จริงในเวลาต่อมา ไกเซอร์ต้องการจะเป็นมิตรกับทุกกลุ่ม เช่นเดียวกับที่ต้องการให้เยอรมนีเป็นที่รักของบรรดามหาอำนาจทั้งหมด ซึ่งต่างกับบิสมาร์ก บิสมาร์กไม่ใส่ใจว่าจะมีศัตรูเกิดขึ้นหรือไม่เห็นได้จากความสัมพันธ์กับพรรคการเมืองต่าง ๆ ภายในประเทศ กับพรรคเซ็นเตอร์จัดได้ว่าเป็นกลางเท่านั้น ในขณะที่มีข้อขัดแย้งกับกลุ่มหัวรุนแรง และประกาศสงครามกับ SD อย่างเปิดเผย เป็นต้น ข้อขัดแย้งประทุขึ้นในการเลือกตั้งสมาชิกสภาไรช์สตักเดือน ก.พ. 1890 บิสมาร์กไม่สามารถคุมวิกฤตกาของยุโรปได้ และไม่สามารถจะดำเนินงานแข่งขันเรื่องอาณานิคมได้ เลห์เก่าที่อ้างว่าอาณาจักรไรช์ตกอยู่ในอันตรายใช้ต่อไปอีกไม่ได้ เสียงสนับสนุนบิสมาร์กได้ตกจาก 220 มาเหลือ 135 ไม่ว่าจะเป็นพรรคก้าวหน้า แคทอลิก หรือสังคมนิยมประท้วงต่อต้านบิสมาร์กทั้งสิ้น เสียงต่อต้านจึงเพิ่มจาก 141 มาเป็น 207 เสียง บิสมาร์กต่อสู้ด้วยการฉีกรัฐธรรมนูญ จำกัดสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ให้มีการลงบัตรอย่างเปิดเผย และกำจัดพวก SD สภาพการณ์เท่ากับกลับไปสู่ยุคปฏิภริยาของแมทเทอนิค การขัดแย้งกับไกเซอร์หนุ่มจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในเมื่อไกเซอร์ต้องการเป็นมิตรกับชนส่วนใหญ่

ความขัดแย้งค่านโยบายต่างประเทศของบุคคลทั้งสองเป็นข้อใหม่อีกอันหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความสัมพันธ์กับออสเตรียและรัสเซีย แต่ก็ยังไม่ใช่เรื่องที่ทำให้บิสมาร์กต้องลาออกจาก

ตำแหน่ง เรืองนโยบายต่างประเทศที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งเกิดขึ้นในระบอบบิสมาร์คได้พ้นจากตำแหน่งไปแล้วคือภายหลังจากวันที่ 17 มีนาคม ค.ศ. 1890 เรื่องที่ทำบิสมาร์คลาออกเป็นเรื่องเล็กๆ จนไม่น่าเชื่อว่า จะกลายมาเป็นเหตุใหญ่ ในบั้นปลายชีวิตของบิสมาร์ค ได้กลายเป็นคนช่างระแวง และมั่นใจในอำนาจ และในตำแหน่งมากเกินไป บิสมาร์คได้ยื่นยันระเบียบเก่าตั้งแต่ครั้งพระเจ้าเฟรเดอริกวิลเลียมที่ 4 (8 กันยายน ค.ศ. 1852) ที่คณะรัฐมนตรีจะต้องปรึกษาข้าราชการกับอัครเสนาบดีเสียก่อนที่จะไปเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ไกเซอร์ทรงสั่งให้บิสมาร์คเลิกการกระทำนี้เสีย เพื่อคณะรัฐมนตรีจะได้มีความคิดเสรีอย่างแท้จริง วันที่ 17 มีนาคม ไกเซอร์ทรงให้นายพล Habacke นำคำขาดไปยังบิสมาร์คว่าจะเลิกการกระทำนั้นหรือมิฉะนั้นก็ให้ลาออกไป ซึ่งบิสมาร์คได้ตกลงยื่นใบลาออก

Hans Delbrück ผู้ใกล้ชิดคนหนึ่งในวงการรัฐบาลวิจารณ์ว่า ข้อขัดแย้งที่แท้จริงคือ ไกเซอร์วิลเลียมไม่ยอมทำรัฐประหารตามแผนการณ์ของบิสมาร์ค³ ตลอดเวลาบิสมาร์คจึงจะได้เพียงสนับสนุนจากสภาไรชส์ตาค แต่ก็ได้มาด้วยความลำบาก เมื่อมาถึงปี 1890 ความยุ่งยากมีเพิ่มมากขึ้น มีที่ทว่าบิสมาร์คจะคุมสภาผู้แทนไม่ได้ บิสมาร์คจึงมีแผนจะเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ จะทำให้เกิดความขัดแย้งกับสภา จะสนับสนุนให้มีการกบฏ และรัฐบาลจะได้ใช้กำลังเข้าปราบ จะได้ก่อตั้งอาณาจักรไรชส์ขึ้นมาใหม่ ที่เข้มงวดในการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง และการลงคะแนนเสียงที่เปิดเผย แผนการณ์ทั้งหมดไกเซอร์ได้ปฏิเสธโดยสิ้นเชิง แต่ยังมีข้อสันนิษฐานอื่น ๆ อีก เช่น อาจจะเป็นเพราะการเข้ากันไม่ได้ของคน 2 รุ่น ไกเซอร์อายุน้อยจนกล้าพอจะทำร้ายอัครมหาเสนาบดีชวา และบิสมาร์คก็แก่จนเกินกว่าจะปรับตัวเองให้เข้ากับวิธีการและความคิดใหม่ ๆ ของคนหนุ่มได้⁴

บิสมาร์คมีจุดอ่อนอยู่ว่า คิดว่าตนเป็นสิ่งที่จักรพรรดิทรงขาดไม่ได้ และอันนี้ทำให้บิสมาร์คขึ้นอำนาจในปี 1890 ในสมัยของพระเจ้าวิลเลียมที่ 1 ซึ่งต้องประสบความยุ่งยากของปี 1848, 1862 และบิสมาร์คได้เข้ามาช่วยไว้ เฟรเดอริกชันทมในตัวบิสมาร์คจากเหตุการณ์ของปี 1870 แต่สิ่งทั้งหมดนี้แตกต่างไปจากประสบการณ์ของพระเจ้าวิลเลียมที่ 2 พระองค์ไม่เคยตกอยู่ในอันตรายของศตวรรษ-1860's ไม่เคยเสี่ยงภัย ยิ่งกว่านั้นยังอยู่ในยุคที่เยอรมนีมีอำนาจ กำลังขยายตัว เป็นมหาอำนาจพระองค์ยังคิดอีกว่า ราชวงศ์โฮเฮนซอลเดินแกร์ฟพอจะอยู่ในเยอรมนี และเยอรมนีซึ่งพอที่จะอยู่ในโลกไม่จำเป็นต้องพึ่งพานโยบาย “ดุร้ายแห่งอำนาจ” เมื่อบิสมาร์คจากไปพระองค์ยังทรงตรัสอีกว่า “ทุกอย่างเหมือนเดิม เพียงแต่จะต้องทำให้เต็มกำลังขึ้น” เท่านั้น ถึงอย่างไรก็ตามการออกไปจากเวทีการเมืองเยอรมันของบิสมาร์คมีผลทำให้ความยุ่งยากต่างๆ ตามมา แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber)

3. Pinson, *Modern Germany* p, 282,

4. Pinson, *Modern Germany* p, 283,

เขียนวิจารณ์ใน *Frankfurter Zeitung* เมื่อฤดูร้อนของปี 1917 ว่า “บิสมาร์กเหลือการเมืองแบบไม่มีการศึกษาไว้ให้เยอรมัน ปรากฏจากเจตนารมณ์ทางการเมือง ต้องคอยอาศัยแต่ผู้นำการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของบรรดาพรรคการเมืองต่าง ๆ

รูปแบบของรัฐธรรมนูญเยอรมันภายใต้ไกเซอส์วิลเดิมยังคงเป็นแบบเดียวกับสมัยบิสมาร์ก ประเทศจะรวมกันแบบสหพันธรัฐ และอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัฐปรัสเซีย ในแต่ละรัฐยังคงมีอำนาจการปกครองภายในรัฐของตนอย่างเต็มที่ ตัวอย่างเช่นระบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน รัฐปรัสเซียใช้ระบบ *Three-Class system* ในขณะที่รัฐอื่น ๆ เป็น *universal suffrage* และของวุฒิสภาเป็นแบบ *proportional representation* เป็นต้น อย่างไรก็ตามได้เริ่มมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองบ้าง เช่น เรียกร้องให้มีการปฏิรูประบบการเลือกตั้งของปรัสเซียและอาณาจักรไรช์โดยทั่วไป เรียกร้องให้คณะรัฐบาลรับผิดชอบต่อสภาให้ใช้ระบบประชาธิปไตยในการควบคุมการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

จากระยะ ค.ศ. 1890—1914 มีอัครมหาเสนาบดีเปลี่ยนเข้ารับตำแหน่ง 4 คนด้วยกัน คือ *General Leo von Caprivi* (1890—1894), *Prince Chlodwig zu Hohenlohe-Schillingsfürst* (1894—1900), บูลโล (Prince Bernhard von Bulow) (1900—1909) และเบ็ธแมน—โฮลวิก (*Theobald von Bethman-Hollweg* (1909—1917)

Caprivi มีลักษณะตรงกันข้ามกับบิสมาร์ก อยู่ในกลุ่มก้าวหน้า (*progressive Party*) อดีตเคยเป็นนายพลในกองทัพปรัสเซียมาก่อน แต่ก็ขาดพรสวรรค์ด้านการทหาร และยังมีประสบการณ์ด้านการเมืองน้อยมาก เรียกได้ว่าห่างไกลจากความสามารถของบิสมาร์กแท้ แสวงหาเสียงสนับสนุนด้วยการยอมรับทางสังคม สิ่งแรกที่ทำก็คือปฏิเสchutzที่ต่ออายุสัญญา *Re-insurance* กับรัสเซีย และยังคิดว่าจะเป็นการดีกว่าถ้าจะเป็นมิตรกับฝรั่งเศสและอังกฤษ กระชับมิตรกับออสเตรีย สนับสนุนให้ออสเตรียขยายตัวในบัลข่าน และยังสนับสนุนถ้าออสเตรียจะขัดกับรัสเซีย ซึ่งนโยบายดังกล่าวนี้ไม่ใช่ “*new course*” แต่เป็นนโยบายเดิมของ “*Greater Germany*” ซึ่งบิสมาร์กพยายามต่อสู้มาตลอดเวลา

นโยบายภายในก็เช่นเดียวกัน เยอรมนีจะต้องเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ยิ่งใหญ่ จะซื้ออาหารจากต่างประเทศ จึงปฏิเสchutzที่จะต่ออายุกฎหมายต่อต้านกลุ่มสังคมนิยม จึงไม่เป็นที่ประหลาดใจที่พรรคเซ็นเตอร์และสังคมนิยมจะเพิ่มเสียงมากขึ้น นโยบายด้านการค้ากลับมาใช้สิทธิเสรีนิยม เลิกกำแพงภาษี เก็บภาษีต่ำ ทำสัญญาค้าขายกับออสเตรีย อิตาลี เบลเยียม สวิสเซอร์แลนด์ รัสเซีย และรัสเซีย

ทำให้การอุตสาหกรรมขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว แต่ก็มีผลทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องลดภาษีเกษตรกรรม ดังนั้นถึงแม้ Caprivi จะเป็นที่นิยมในหมู่นักเสรีนิยม พวกเจ้าของที่ดินชาวปรัสเซีย

ก็ไม่พอใจนัก และเมื่อไปรวมกันนโยบายที่ต่อต้านพวกเซ็นเตอร์ พวกต้องการหาอาณานิคม และพวกทหารตลอดจนแม็องค์ไกเซอร์ด้วย Caprivi จึงอยู่ไม่ได้ และเมื่อไกเซอร์ทรงประกาศนโยบายการเมืองโดยไม่แจ้งคณะรัฐมนตรี เขาจึงลาออกจากตำแหน่งในปี 1894

Hohenlohe-Schillingsfürst เป็นที่นิยมในหมู่นักเสรีนิยมเช่นเดียวกับ Caprivi เพราะเป็นชนชั้นสูงชาวบาวาเรียน พรรคเซ็นเตอร์จึงเข้ามาเป็นคณะรัฐบาล ทั้ง ๆ ที่เป็นอดีตนายกรัฐมนตรีของบาวาเรียและข้าหลวงมณฑลอัลซาส—ลอเรน แต่กลับมีลักษณะของนักการเมืองมากกว่านักปกครอง มีผู้วิจารณ์ว่า Hohenlohe มีคุณสมบัติอย่างเดียวกันที่เด่น คือ ความแก่และหัวเก่า มีชีวิตอยู่ในความทรงจำของวันแห่งความรุ่งโรจน์ของปี 1870 และ 1871 จึงไปกันได้กับพลังชาตินิยมที่ต้องการเห็นชาติยิ่งใหญ่ เช่นในการรบที่สะโดวาและซีดาน สมัยนี้จึงมีการก่อตั้งสมาคมขึ้นแห่งที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างเยอรมนีให้แข็งแกร่งขึ้น เช่น Colonial Society Navy League, Pan-German League มีการเปิดคลองคิดเพื่อเชื่อมทะเลบอลติกกับทะเลเหนือ ซึ่งเริ่มเห็นแล้วว่านอกจากจะมีความหมายเรื่องการปรับปรุงการคมนาคมแล้ว เยอรมนีเตรียมพร้อมจะเป็นมหาอำนาจทางทะเล จะเห็นได้ถึงความแตกต่างของเยอรมนีสองสมัยของอัครเสนาบดีสองคน Caprivi พยายามก้าวไปข้างหน้าในขณะที่ Hohenlohe ก้าวถอยหลัง จึงเป็นระยะเวลาถึง 12 ปีที่เยอรมันวางนโยบายการเมืองอยู่บน “การเอาชีวิตรอด” และ “การขาดหลักการที่แน่นอน”

บุโลละมุนละไมมากกว่า Hohenlohe ถึงแม้จะไม่ใช้คนคิดอะไรลึกซึ้งแต่ก็รู้เรื่องราวรอบตัวเองเป็นอย่างดี พุดเก่งมาก ที่สำคัญเอาชนะใจประชาชนได้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความสามารถมากด้านการต่างประเทศ บุโลเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศ (ค.ศ. 1897) มาก่อนที่จะมาเป็นอัครเสนาบดีในปี 1901 แต่เป็นที่น่าเสียดายที่เมื่อเข้ารับตำแหน่งแล้ว กลับไม่ได้ทำอะไรสำเร็จเลยยกเว้น “เดือนการระเบิด” ออกไปเท่านั้น⁵ บุโลมีนโยบาย “world policy” เช่นเดียวกับไกเซอร์-วิลเลียม และจะทำทุกอย่างเพื่อเยอรมันแต่สิ่งนั้นจะต้องไม่เป็นอันตรายต่อจักรพรรดิ สำหรับนโยบายภายในประเทศพยายามช่วยชาวนา ต่อต้านพวกเสรีนิยม เป็นมิตรต่อกับกลุ่มอนุรักษนิยม จากการเลือกตั้งปี 1907 บุโลสามารถเรียกเสียงสนับสนุนได้จากกลุ่มอนุรักษนิยม กลุ่มเสรีนิยมแห่งชาติ และกลุ่มก้าวหน้า จนได้ชื่อว่า “Bülow bloc” จึงทำให้คุมเสียงข้างมากในรัฐสภาได้จนถึงวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 1909 เมื่อพรรคอนุรักษนิยมไม่ให้เสียงสนับสนุนผ่านภาษีมรดกของรัฐบาล และบุโลต้องลาออกจากตำแหน่ง

บุโลมีอิสระในการดำเนินงานด้านบริหารเพราะคุมเสียงข้างมากของสภาไรชส์ตาค และบุโลเอง พยายามหลีกเลี่ยงการขัดแย้งกับสภาผู้แทนอย่างเต็มที่เช่นกัน จึงดูเหมือนว่าเป็นสมัยที่เยอรมนี

⁵ Taylor, *The Course of German History*. p. 147

ปกครองด้วยระบบรัฐสภาอย่างแท้จริง โดยรัฐบาลจะรับผิดชอบต่อรัฐสภา แต่ก็ยังเป็นสิ่งภายนอกเท่านั้น โดยแท้จริงเยอรมนียังคงเป็นรัฐทหาร ปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราช เห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ Daily Telegraph ของจักรพรรดิในปี 1908 และจากเหตุการณ์ในปี 1913 (Zabern incident) ในวันที่ 28 ตุลาคม 1908 หนังสือพิมพ์ที่ลอนดอนลงข่าวคำสัมภาษณ์ของไกเซอร์วิลเลียมที่ทรงกล่าวว่า “พระองค์ทรงเป็นมิตรดีกับคนอังกฤษ แต่พระองค์เป็นแต่เพียงชนส่วนน้อยของประเทศและมติมหาชนชาวเยอรมันเป็นศัตรูกับอังกฤษ” เรื่องนโยบายทัพเรือ พระองค์ทรงอธิบายว่า เยอรมนีมิได้มีเจตนาต่อต้านอังกฤษ แต่เป็นญี่ปุ่น พร้อมกันนั้นยังส่งแผนการณ์ทางทหารไปให้อังกฤษอีกด้วย ข่าวการให้สัมภาษณ์นอกจากจะมีผลต่างต่างประเทศ ประชาชนเยอรมันก็ไม่พอใจการกระทำของพระองค์ มีการเคลื่อนไหวประท้วงการปกครองแบบ “personal rule” ของจักรพรรดิ ถึงกับมีการเรียกร้องให้ปฏิรูปรัฐธรรมนูญ และให้รัฐสภาเข้าควบคุมการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เหตุการณ์ที่ Zabern ก็เช่นกัน กลุ่มการเมืองจิมติกกลุ่มทหารอย่างรุนแรง และกล่าวหาว่าอัครมหาเสนาบดี (Bethmann-Holweg) เป็นใจกับกลุ่มทหาร รัฐสภาออกเสียงไม่ให้ความไว้วางใจอัครมหาเสนาบดี ในเหตุการณ์ Zabern ถึง 293 ต่อ 55 เสียง แต่เมื่อเรื่องขึ้นศาล ทหารเป็นฝ่ายมีชัย เป็นการยืนยันว่าอำนาจในเยอรมนียังคงอยู่ที่จักรพรรดิและฝ่ายทหาร บุลโพนจากตำแหน่งวันที่ 14 พฤษภาคม 1909 ในข้ออ้างที่ไม่สามารถคุมเสียงข้างมากในสภาได้แต่เหตุผลที่แท้จริงเพราะเป็นความต้องการของจักรพรรดิ

เบ็ธแมน—โฮลวิก เข้ารับตำแหน่งอัครเสนาบดีต่อจากบูลโพนในปี 1909 ซึ่งเป็นสมัยที่เยอรมนีถูกนำเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 เบ็ธแมนมีบุคลิกผสมระหว่างผู้ดีเก่าปรัสเซียเข้ากับครูโรงเรียน เป็นคนเอาจริงเอาจังแต่ขาดความคิดฝัน ขาดการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม และยังขาดประสบการณ์ด้านการเมืองและการต่างประเทศ ขาดคุณสมบัติที่แข็งแกร่งแบบบิสมาร์ค หรือความเจ้าเล่ห์แบบบูลโพน และที่ซ้ำร้ายยังต้องเผชิญกับไกเซอร์วิลเลียมตลอดจนกลุ่มที่ปรึกษา เบ็ธแมนจึงขาดผู้ช่วยที่ดีที่จะดำเนินนโยบายต่างประเทศ ในสมัย “interregnum” ของปี 1909—1916⁶ เยอรมนีดำเนินนโยบายเป็นมิตรกับรัสเซีย ต้องการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับอังกฤษ ต้องการเล่นการเมืองแบบตรงไปตรงมากับสลาฟ ส่วนการเมืองภายในก็ให้ความร่วมมือกับพวก SD และเพราะการขาดสามัญสำนึกในเรื่องอำนาจ ทุกอย่างจึงมิได้เป็นไปตามที่คาดหมาย เห็นได้จากวิกฤตการณ์มออคโคครั้งที่ 2 เยอรมนีมีจุดมุ่งหมายจะแยกฝรั่งเศสออกจากอังกฤษและรัสเซียให้เข้ามาใกล้ชิดกับตน ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นกลับตรงกันข้ามตั้งนี้เป็นต้น

⁶ Taylor. *The Course of German History*, p. 159

เปรียบเทียบนโยบายต่างประเทศของบิสมาร์คกับไกเซอร์วิลเลียม บิสมาร์คได้

พยายามขีดวงของนโยบายต่างประเทศเอาไว้พอเป็นที่แน่นอน และชาญฉลาด นั่นคือเยอรมนีจะอยู่บนพื้นฐานของสันติภาพ ภายหลังจากสงครามปี 1870 เยอรมนีที่เกิดขึ้นใหม่ต้องการระยะเวลาสันติเพื่อปรับตนเอง เขาจึงพอใจที่จะให้เยอรมนีมีอิทธิพลอยู่ในเฉพาะในยุโรป แม้แต่แหลมบอลข่านบิสมาร์คก็เห็นว่าไม่ใช่ดินแดนผลประโยชน์ของเยอรมัน เขาแสวงหาสันติภาพด้วยระบบพันธมิตร และจุดสำคัญอยู่ที่พันธมิตรสามเส้า กับออสเตรีย และอิตาลี บิสมาร์ควางแนวไว้เสมอว่าจะต้องเป็นสัญญาป้องกันตนเองมิใช่รุกราน จากสัญญาพันธมิตรสามจักรพรรดิ และสัญญาเวียนนาครั้งที่สอง เยอรมนีจะเป็นมิตรสนิทกับรัสเซีย ส่วนฝรั่งเศสจะต้องอยู่โดดเดี่ยวในยุโรป และพร้อมกันนั้นได้พยายามจะนำรัสเซียและออสเตรียให้มาปรับความเข้าใจกันในเรื่องแหลมบอลข่าน สำหรับเยอรมนีไม่ต้องการผนวกดินแดนใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตะวันออกเฉียงใต้หรือแถบบอลข่าน ไม่ต้องการขยายอาณาจักร นอกจากนั้นคงไว้ซึ่งความเป็นมิตรดีกับอังกฤษ และถือว่าการเป็นมิตรดีกับอังกฤษมีค่ามาก ทว่าการขยายอาณาเขตหรือการขยายกองทัพเรือเยอรมนีสนับสนุนมหาอำนาจให้แสวงหาอาณานิคม ทั้งในเอเชีย และแอฟริกา เพื่อลดความตึงเครียดในยุโรป และเพื่อให้เยอรมนีเป็นที่ขึ้นชอบโดยทั่วไป แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีใช่เป็นความคิดของคนเยอรมัน แต่เพราะบุคลิกของบิสมาร์คจึงทำให้เป็นไปได้ จึงเป็นที่เข้าใจกันว่าตราบเท้าที่บิสมาร์คมาอยู่ในอำนาจประเทศในยุโรปไม่จำเป็นต้องเกรงภัยสงครามจากเยอรมนี

ไกเซอร์วิลเลียมทรงยืนยันว่า ทุกสิ่งยังเป็นไปเหมือนเดิม เพียงแต่ทำให้เต็มกำลังขึ้น (Full steam ahead) แต่ในที่สุดความจริงได้ประจักษ์ว่า นโยบายของพระองค์เป็นของใหม่ นั่นคือ "Weltpolitik" (world policy) การแสวงหาอาณานิคมและขยายกำลังทางเรือซึ่งเป็นหลักสำคัญของนโยบายใหม่ เป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างได้ชัดเจน บูลิโประภาศในสภาไรชส์ตาคว่า "We do not desire to put anyone else in the shade, but we want our place in the sun" คนเยอรมันจำเป็นต้องอพยพไปตั้งถิ่นฐานต่างแดน เพราะไม่มีที่ดินในเยอรมนีเพียงพอสำหรับเขาเหล่านั้น เยอรมนีต้องการอาณานิคม และต้องการกองทัพเรือเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ บูลิโยต์ต่อไปว่า "ทะเล" เป็นส่วนสำคัญในชีวิตของชาติอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เราจะต้องทำงานต่อไป ถ้าไม่ปรารถนาจะเสื่อมโทรมเป็นความจำเป็นที่จะต้องมีกำลังทางเรือที่เข้มแข็ง เพื่อจะได้พิทักษ์ผลประโยชน์ได้เต็มที่ เยอรมนีได้พัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งผลักดันให้เราต้องข้ามมหาสมุทรต่อไป

สาเหตุการเปลี่ยนแปลงนโยบายประกอบด้วยสาเหตุหลายประการ กล่าวคือ ความรู้สึกชาตินิยมที่ค่อนข้างสูงเพราะเพิ่งทำการรวบรวมประเทศสำเร็จ ต้องการจะขยายอำนาจเพื่อยืนยันถึงการเกิด

และการมีอำนาจของรัฐ การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้เกิดความต้องการในเรื่องตลาดและแหล่งวัตถุดิบ ที่มั่นคง ตลอดจนถึงหาแหล่งลงทุนใหม่ ๆ สิ่งที่ไม่น่าเป็นไปได้สำหรับสมัยศตวรรษที่ 19—20 คือ ความคิดเรื่องอาณาจักรสากลแบบสมัยกลาง ซึ่งความคิดนี้กล่าวได้ว่าเริ่มมาตั้งแต่สมัยบิสมาร์ค มิใช่ เฉพาะสมัยไกเซอร์วิลเลียมเท่านั้น

การขยายอาณานิคมของเยอรมันด้านอาฟริกาเริ่มในระยะ ค.ศ. 1840—1860 โดยเป็นไปใน รูปของการค้าและการเผยแพร่ศาสนาของกลุ่มมิชชันนารี นักเศรษฐศาสตร์ Roscher ได้ตีพิมพ์บทความ เป็นจำนวนมากในระยะปี 1847—1848 เกี่ยวกับปัญหาอาณานิคมที่เกี่ยวข้องกับผู้อพยพ ต่อมาไทร์เช่ ได้เห็นว่าอาณานิคมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประเทศเยอรมนี ถ้าไม่มีอาณานิคมเยอรมนีจะมีสภาพเป็น มหาอำนาจชั้นสองเท่านั้น ปี 1879 Friedrich Fabri เขียนหนังสือชื่อ *Bedarf Deutschland der Colonien* ? ซึ่งให้เห็นว่าการสร้างอาณานิคมจะช่วยระบายผลเมืองส่วนเกินจากเยอรมนีได้ และยังคง ใช้เป็นสถานที่เนรเทศบุคคลที่ไม่ปรารถนา ยิ่งไปกว่านั้นยังมีเหตุผลด้านศีลธรรมอื่น ๆ อีก

บิสมาร์คเคยขัดขวางนโยบายแสวงหาอาณานิคมมาโดยสม่ำเสมอ ถึงกับเคยประกาศว่า “ตราบ เท่าที่ตนดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีของอาณาจักรไรช์ เยอรมนีจะไม่ดำเนินนโยบายแสวงหาอาณานิคม” บิสมาร์คให้เหตุผลว่า อาณานิคมจะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดสงคราม และแล้วอาณานิคมเหล่านั้น จะตกไปเป็นของผู้อื่นในที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม การแสวงหาอาณานิคมก็เริ่มขึ้นในปี 1884 ในขณะที่ บิสมาร์คยังอยู่ในอำนาจนั่นเอง วันที่ 24 เมษายน ค.ศ. 1884 มีการฉลองการดำเนินนโยบายแสวงหา อาณานิคม บิสมาร์คได้ประกาศว่าเยอรมนีจะคุ้มครองดินแดนด้าน ตะวัน ตกเฉียงใต้ของอาฟริกาที่ Lüderitz เข้าไปจับจองไว้ เดือนกรกฎาคม เยอรมนีประกาศเป็นผู้คุ้มครองคาเมรูนซึ่งยึดครองไว้โดย Gustav Nachtigall ปีต่อมาประกาศคุ้มครองฝั่งทะเลตะวันออกของอาฟริกาและแซนซิบา (Zanzibar) เท่ากับว่าจักรวรรดิของเยอรมันจึงเริ่มต้นขึ้นแล้ว

เมื่อมาถึงสมัยไกเซอร์วิลเลียม นโยบายอาณานิคมได้ขยายความหมายมาถึงตะวันออกไกล ทะเลใต้ ตะวันออกกลาง และอาฟริกาเหนือ ในปี 1914 ปรากฏว่าอาณานิคมของเยอรมนีมีดินแดน ถึง 1,027,000 ตารางไมล์ มีประชากรพื้นเมือง 12 ล้าน และชาวยุโรป 24,389 คน ในปี 1912 มีเงิน ลงทุนถึง 505 ล้านมาร์ค และเยอรมนีขายสินค้าผ้า ยาง บ่าน น้ำมัน ไม้สัก กาแฟ โกโก้ ทองแดง และเพชร แผนการณ์ดั้งเดิมของบิสมาร์คที่ยืนยันว่าอาณานิคมเพื่อการค้า ซึ่งจะต้องดำเนิน ไปด้วยบริษัทการค้า จึงกลายรูปมาเป็นกองทหารแทน ทั้งนี้เห็นได้จากงานในอาณานิคมหน่วยงานบริหาร อาณานิคมจะสังกัดกับรัฐบาลโดยตรง

ผลสะท้อนจากการขยายอาณานิคม ทำให้เกิดความต้องการพาณิชย์นาวีเพื่อพิทักษ์ทรัพย์สิน ไกเซอร์วิลเลียมที่ 2 เป็นผู้เริ่มต้นในการขยายกำลังทางเรือ จากใจความของคำปาฐกถาในวันที่ 18

มกราคม ค.ศ. 1896 ได้ยืนยันว่าเยอรมันจะมีนโยบายขยายอาณานิคม วันที่ 17 มิถุนายน ค.ศ. 1897 นายพลเรือ เทอพิทซ์ (Admiral von Tirpitz) เข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศเกี่ยวกับกองทัพเรือ และเมื่อเทอร์พิทซ์นำเอานักอุตสาหกรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานด้วย จึงทำให้ได้รับเสียงสนับสนุนมากขึ้น ไกเซอร์ทรงใช้วิธีโฆษณาทำให้ประชาชนเริ่มเชื่อว่า กองทัพเรือขนาดใหญ่เป็นสิ่งจำเป็น เช่น กล่าวว่า “a strong fleet is a matter of desperate need for us” หรือ “Imperial power means sea power” “เพื่อความยิ่งใหญ่ของเยอรมนี จะต้องมียุทธนาวี” เบิธแมน ประกาศว่า “กองทัพเรือเป็นอัตรประโยชน์ของความยิ่งใหญ่ของจักรพรรดิ” ด้วยข้อความต่างๆ เหล่านี้บวกกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจึงทำให้เยอรมันถูกโจมตีว่าเป็นผู้รุกราน กองทัพเรือใหญ่และที่มีแต่เรือรบเท่ากับมิได้มีจุดประสงค์แต่เพียงป้องกันตัว หรือจะว่าเอาไว้ป้องกันอาณานิคมก็ไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะว่าอาณานิคมของเยอรมนีเป็นดินแดนที่เกือบไร้ค่า จะมีราคาอยู่บ้างเฉพาะเกี่ยวเงาและซามัวเท่านั้น แต่ผู้เชี่ยวชาญทางเรือคัดค้านว่า ความเร็วของเรือสร้างไว้เพื่อทำงานในทะเลเหนือ ซึ่งทำให้อังกฤษมั่นใจว่าเป็นแผนการรุกราน และต่อต้านอังกฤษโดยเฉพาะ

การเพิ่มกำลังทางเรือและเสนอดัตตของชาติ หมายถึง(อังกฤษ)ให้แก่มหาชนเป็นกลยุทธ์ของนักการเมือง บิสมาร์คเคยทำเช่นนั้นมาเหมือนกันซึ่งในครั้งนั้นเสนอดัตตอันได้แก่ฝรั่งเศสและออสเตรีย ยิ่งกว่านั้นการเพิ่มกำลังทางเรือยังเป็นการรื้อฟื้นความทรงจำที่รุ่งโรจน์ที่ทหารเรือร่วมเป็นผู้นำในการปฏิวัติของปี 1848 เท่ากับเป็นตัวแทนของกลุ่มหัวรุนแรง เพราะฉะนั้นถึงจะมีใครคัดค้านก็ไม่สามารถจะเอาชนะมติมหาชนได้ ในด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจ การเพิ่มกำลังทางเรือที่แน่นอนเท่ากับประกันราคาและอัตรการผลิตของอุตสาหกรรมเหล็กกล้าภายในประเทศเอาไว้ เยอรมนีเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมก็จริง แต่ยังคงต้องการความช่วยเหลืออยู่มาก ในเมื่อต้องลดราคาเหล็กในตลาดต่างประเทศเพื่อแข่งกับอังกฤษ ตลอดภายในจำจะต้องมั่นคง กฎหมายเพิ่มกำลังทางเรือจึงเป็นสิ่งจำเป็น

มีข้อคิดที่ว่าพวก SD ซึ่งมีเสียงอยู่มากในรัฐสภาทำไมไม่ทักท้วง(รัฐบาลเป็นพวกเซ็นเตอร์) ผู้นำของสหพันธ์กรรมกรในเยอรมนีต่างไปจากของฝรั่งเศสหรืออังกฤษ คนเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อหางานให้กรรมกรทำ จึงเข้าใจว่ารัฐบาลทำเพื่อตน แบบที่กลุ่มเสรีนิยมเคยคิดว่าบิสมาร์คทำเพื่อตนมาแล้ว SD เคยร่วมมือกับบิสมาร์คเพื่อทำลายกลุ่มการเมืองอื่น ครั้งนี้เช่นกัน SD ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลเพื่อทำลายล้างนายทุนในประเทศอื่น ๆ กรรมกรเยอรมันคิดว่าเยอรมนีเป็นรัฐสังคมนิยมเรียบร้อยแล้ว ฉะนั้นตามทฤษฎีของมาร์คส์ จึงเป็นหน้าที่ของกรรมกรเยอรมันจะต้องทำลายล้างรัฐบาลนายทุน เพื่อให้การปฏิวัติกระจายไปทั่วโลก ส่วนแนวความคิดอีกแง่หนึ่ง คือพวก SD ไม่ว่าจะเป็ฝ่าย

Spartacists⁷ หรือ Independents⁸ พอใจจะทำให้ประเทศเข้าสู่สงคราม เพราะหวังว่าอาจทำให้เกิดช่องว่างทางการเมือง และตนจะได้เข้าจัดการปกครองที่ดีได้

พระราชบัญญัติเพิ่มกำลังทางเรือผ่านสภาไรชส์ตาคในปี 1898 ถึงแม้ว่าจะยืนยันว่าเพื่อเป็นการป้องกันตัวเอง มิใช่การรุกรานหรือจะทำลายมหาอำนาจใด แต่งบประมาณที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากปี 1898, 1906, 1907 และ 1908 และยังมีการสร้างเรือรบขนาดใหญ่อีกด้วย มาถึง ค.ศ. 1906 การแข่งขันด้านกำลังทางเรือระหว่างอังกฤษและเยอรมนีเป็นที่ประจักษ์ขึ้น เมื่ออังกฤษสร้างเรือประจัญบานและเยอรมนีได้สร้างตามในทันที และเยอรมนียังเปรียบที่ไม่มีเรือเก่าอยู่มากแบบอังกฤษ ฉะนั้นจึงเป็นกองทัพเรือที่มีประสิทธิภาพมาก ผลที่ตามมาจึงเป็นสิ่งตรงกันข้ามกับที่เยอรมนีประกาศว่าเป็นมิตรดีกับอังกฤษ อังกฤษเกรงการขยายกองทัพเรือของเยอรมนี “เยอรมนีเป็นมหาอำนาจทางบกที่ใหญ่ที่สุด แต่ในขณะเดียวกันมีกองทัพเรือที่ใหญ่ที่สุด จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้” การขยายกองทัพเรือจึงเท่ากับเร่งให้อังกฤษเป็นศัตรูกับเยอรมนีมากขึ้นทุกขณะ

การแตกร้าวระหว่างอังกฤษกับเยอรมนีในเรื่องกำลังทางเรือเป็นแต่เพียงปัญหาหนึ่งในอีกหลายปัญหาที่เยอรมนีมีอยู่ เช่น การขัดแย้งกรณีอัลซาส—ลอเรน และมอโรคโคกับฝรั่งเศส ยังความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นกับรัสเซีย การวุ่นวายของออสเตรีย—ฮังการีในบัลขาน และการลงทุนของธนาคารชาติเยอรมนีในทางรถไฟสายเบอร์ลิน—แบกแดด พฤติกรรมเหล่านี้ทำให้มหาอำนาจเริ่มระแวงว่า เยอรมนีจะมีนโยบายรุกราน ถึงแม้จะมีการปรับความเข้าใจกัน เช่น ข้อตกลงระหว่างอังกฤษเยอรมัน (14 มิถุนายน ค.ศ. 1914) เรื่องทางรถไฟเบอร์ลิน—แบกแดด ซึ่งเป็นระยะเวลาเพียงไม่กี่วันก่อนการฆาตกรรมอาร์ชดยุกเฟอर्डินาน แต่สงครามก็เกิดขึ้นเพราะเบื้องหลังของการเจรจาแบบสันติ คือลักษณะนโยบายต่างประเทศที่ไม่แน่นอนและไม่รู้จักพอของเยอรมนี นักประวัติศาสตร์หลายท่านให้ความเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นมีพื้นฐานมาจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ไม่ดีพอ เช่น แกรนด์แบร์ก วิจารณ์ว่า “planless, petty and uncertain” และเห็นว่าความไม่มีเหตุผลซึ่งมีพื้นฐานมาจากความรู้สึกชาตินิยมเป็นปัจจัยในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

บุคคลสำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศได้แก่ โฮลสไตน์ (Friedrich von Holstein)

อูลินเบร์ก (Count Philipp von Eulenburg) และคิตเดอเลน—วอชเทอ (Alfred von Kiderlen—Wachter)

⁷ Spartacists นิยมการปฏิวัติ ชื่อสตัลท์ทือคาสตอนของมาร์คซ์และเอนเกล ทั้งในการดำเนินงานของพรรคและวิถีการปฏิบัติ ต้องการรวมชาติเยอรมันแบบที่มาร์คซ์เคยเรียกร้องในปี 1848 ซึ่งพวกนี้จะขัดแย้งกับกลุ่มชาตินิยมที่เน้นการรวมเยอรมันและการขยายอำนาจขึ้นอยู่กับองค์พระมหากษัตริย์ ผู้นำของกลุ่มนี้ได้แก่ Karl Liebknecht และ Rosa Luxemburg

⁸ Independents สนับสนุนการประนีประนอม เห็นด้วยกับวิธีการประชาธิปไตย เพราะคิดว่าจะทำให้เยอรมนีหลุดพ้นไปจากอิทธิพลของพระมหากษัตริย์และกลุ่มทหาร พวกนี้ในสมัยหลังถูกขับออกจาก SDP

คิดเคอเล่นเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศในปี 1908 ในรัฐบาลชุดของแบทแมนโฮล-
วิก และอยู่จนถึงปี 1912 ได้รับฉายาว่าบิสมาร์คคนที่สอง เป็นคนที่มีความสามารถมาก แต่ในที่สุด
เยอรมนีก็เดินเข้าสู่สงคราม ซึ่งเป็นเพราะเข้ารับ “ตำแหน่งช้าเกินไป และจากไปเร็วเกินไป”
ประการที่สอง ฝ่ายทหารมีอำนาจมาก เทอพิทซ์ไม่พอใจคิดเคอเล่นเป็นอย่างมาก ถือว่าเป็นศัตรู
สำคัญที่ขัดขวางการขยายอำนาจทางเรือ ถึงแม้ว่าจะเป็นไปเช่นเดียวกับอูเลนเบิร์ก แต่เพราะคิดเคอ-
เล่นฉลาดเกินไปและมีความสามารถมากเกินไป คิดเคอเล่นมีความมั่นใจว่า ทุกอย่างจะสำเร็จได้จาก
การเจรจากันในโต๊ะประชุม ได้พยายามรักษาความสัมพันธ์อันดีกับรัสเซียตลอดระยะเวลาบอ-
เนียน มีความเข้าใจดีกับอังกฤษ จึงไม่ต้องการจะเพิ่มกำลังทางเรือ จนเข้าใจว่าเป็นการแข่งขัน และ
เชื่อว่านโยบายขยายกำลังทางเรือจะนำไปสู่สงครามกับอังกฤษ แต่ทว่า “เทอพิทซ์มีอำนาจมากเกินไป”
ซึ่งก็เป็นเหตุผลเดียวกับที่เบ็ทแมน—โฮลวิกเผชิญอยู่

เทอพิทซ์อ้างว่าการขยายกองทัพเรือเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อป้องกันผลประโยชน์ทางการค้าแต่ถึง
ขั้นนั้นก็ยังไม่ได้หมายความว่าอังกฤษพอใจจะทำสงครามกับเยอรมนีด้วยเหตุผลดังกล่าว เทอพิทซ์เคยให้คำ
สัมภาษณ์ว่าเยอรมนีจะต้องร่วมมือกับรัสเซียและญี่ปุ่นเพื่อสกัดอังกฤษ เซอร์เอ็ดเวิร์ด เกร ของอังกฤษ
กล่าวว่า “การเจรจากับเยอรมนีไม่ก้าวหน้าไปในทางที่ดีตามประสงค์ เพราะเจรจามีคืบคอด
มิใช่บุคคลที่มีอำนาจดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างแท้จริง” แต่อย่างไรก็ตาม “เพราะเบ็ท-
แมนเป็นเพียงบุคคลเดียวที่เราจะเจรจาได้”

เบ็ทแมนไม่ปรารถนาจะรบกับอังกฤษ เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1914 ได้กล่าวในสภา
ไรช์สติก “การละเมิดความเป็นกลางของเบลเยียม เท่ากับละเมิดกฎหมายนานาชาติ ซึ่งเป็นสิ่งผิด
เราจะต้องปรับสภาพความสัมพันธ์ให้ดีขึ้นเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ หลังจากสิ้นสุดการดำเนินการทาง
ทหาร” แต่อย่างไรก็ตามเบ็ทแมนก็อยู่ภายใต้อิทธิพลลัทธิชาตินิยมเช่นเดียวกับชาวเยอรมันอื่น ๆ เมื่อ
เขากล่าวว่า “ถึงแม้จะเป็นการกระทำที่ผิด แต่ก็ต้องดูความจำเป็น ซึ่งความจำเป็นนั้นเป็นสิ่ง
ที่อยู่เหนือเหตุผลหรือกฎหมายใด ๆ”

เมื่อเสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 1 ประชาชนในหลายประเทศเรียกร้องให้ “แชนคอโก-
เซอร์” แต่ที่จริงแล้วแม้แต่ไกเซอร์วิลเลียมก็มีได้ปรารถนาสงคราม นโยบายต่างประเทศของเยอรมนี
เป็นไปโดยความผลักดันที่บังเอิญ คำพูดต่าง ๆ ของพระองค์ถูกตีความไปเกินกว่าที่พระองค์คิด จาก
ทัศนะของพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 6 ของอังกฤษยืนยันว่า โดยลำพังความคิดเห็นของไกเซอร์นั้นจะไม่ทำสิ่ง

รุนแรงเช่นนี้ พระองค์ไม่ใช่คนกล้าหาญ แต่คณะรัฐบาลลงพระองค์ว่าเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ความรู้สึกชาตินิยมที่หลอนตัวเอง และสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็เพื่อปกป้องความอ่อนแอของตัวเองนั่นเอง

เหตุผลประการสุดท้ายที่จะกล่าวถึง คือ ระบบการเมืองการปกครองของเยอรมนีเองไม่มีอำนาจฝ่ายใด หรือผู้ใดที่จะเด็ดขาดแน่นอน แม้ถึงวันที่จักรพรรดิตัดสินจะประกาศสงคราม รัฐสภามีอำนาจเพียงออกความเห็นชอบเรื่องงบประมาณ ประชาชนไม่รู้อะไรมากไปกว่าข้อความโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาล แต่เกรและวอทเทอร์ รัทเทอเนา (Walther Rathenau) คัดค้านความคิดเรื่องประชาชนเยอรมันไม่เกี่ยวข้อง ในแง่ว่า เมื่อสงครามเกิดขึ้นแล้ว ชาวเยอรมันหนักกำลังมั่นคงเดินตามจักรพรรดิไม่มีใครเข้าใจเยอรมันได้แจ่มกระจ่างนัก โลกในขณะนั้นของพรรคสังคมนิยมวิจารณ์ว่า “เพราะสังคมเยอรมันเป็นรูปปี่รามิด”

สังคมเยอรมันอยู่ภายใต้อิทธิพลความคิดของบรรดานักปรัชญาที่เห็นว่าสงครามเป็นสิ่งไม่เลวร้าย เช่น ความคิดของเฮเกล ที่มองเห็น “รัฐ” ในแง่ของ “อำนาจ” หรือไทร์ชเคที่สรุปว่า “อำนาจ” อยู่ที่ “กองทัพ” และข้อคิดที่ว่า “สงครามเป็นพระบัญชาของพระเจ้า” นิซเซถึงจะไม่มีอิทธิพลมากเท่าไทร์ชเคในยุคนั้น ก็ให้ข้อคิดที่จะนำไปสู่สงครามได้เช่นเดียวกัน Bernhadi นักคิดผู้มีอิทธิพลอีกผู้หนึ่งกล่าวว่า “สงครามมิใช่จะเป็นเพียงสิ่งจำเป็นของชีวิตมนุษย์เท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์เป็นการแสดงออกอย่างสูงส่งถึงความแข็งแรง และความมีวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างแท้จริง ทางออกของชาวเยอรมันมีสิ่งเดียวไม่เปลี่ยนแปลงคือ “World Power or Destruction” เยอรมนีจะต้องเพิ่มประชาชน และต้องขยายดินแดนเพื่อตอบรับการเพิ่มของประชากร และในเมื่อดินแดนในโลกนี้ ได้ถูกจับจองไปหมดแล้ว จึงมีทางออกทางเดียวคือการเอาชนะ การทำสงครามและการได้ชัยชนะเป็นส่วนหนึ่งของ “กฎแห่งความจำเป็น”

ฮุสตัน แชมเบอร์เลน (Houston Stewart Chamberlain) เป็นนักคิดอีกผู้หนึ่งที่กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยม การต่อต้านยิว และความคิดเรื่องความยิ่งใหญ่ของคนบางเชื้อชาติ ในปี 1891 มีการก่อตั้งสันนิบาตชาติเยอรมัน (Pan - German League) จากนโยบายของสันนิบาตชี้ให้เห็นถึงความต้องการแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของชนชาติเยอรมัน และความปรารถนาที่จะครองโลก อิทธิพลความคิดนี้มีใจจำกัดวงอยู่เฉพาะกลุ่ม แต่มีการแทรกซึมไปในหน่วยงานต่าง ๆ และคนทุกกลุ่ม ถึงกับมีนักประวัติศาสตร์วิจารณ์ว่า ผู้ที่ควบคุมนโยบายต่างประเทศของเยอรมันคือ ขบวนการชาตินิยมเยอรมันและสิ่งสุดท้ายที่ต้องคำนึงถึงปรัชญาชีวิตที่ถือว่าสงครามคือสิ่งสร้างสรรค์ เยอรมันจะแพ้ชนะไม่สำคัญ แต่สิ่งที่มีลักษณะในตัวเองคือ “fresh and happy” มาฮาน (Alfred T. Mahan

ค.ศ. 1840—1914) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ละเว้นไม่กล่าวถึง ได้เขียนหนังสือไว้ 2 เล่มชื่อ *The Influence of Sea Power upon History, 1660—1783* ตีพิมพ์ในปี 1890 และ *The Influence of Sea Power upon the French Revolution, 1793—1812* ตีพิมพ์ 1892 ในความสำคัญอยู่ที่การเน้นถึงการที่จะเป็นประเทศมหาอำนาจได้ จะต้องเป็นประเทศที่มีกำลังทางเรือเข้มแข็ง ซึ่งหนังสือดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อรัฐบุรุษของยุโรปและอเมริกาอย่างมาก จึงดูเหมือนว่าเส้นทางได้รับการเสริมสร้างเป็นที่เรียบร้อยแล้วพร้อมที่จะเดินไปสู่สงครามโลกครั้งที่ 1